Алла ГАЛАС

РУКОПИСНА КАРТОТЕКА ВАСИЛЯ НІМЧУКА ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВОЗМІНИ ІМЕННИКІВ У ГОВІРКОВОМУ МОВЛЕННІ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія
Випуск 2(52)
УДК 811. 161.2'282.2(477.87):811'373.7 **DOI:10.24144/2663-6840/2024.2(52).35–50**

Галас А. Рукописна картотека Василя Німчука як джерело для дослідження словозміни іменників у говірковому мовленні; кількість бібліографічних джерел – 17; мова українська.

Анотація. У статті описано особливості словозміни іменників у говірці с. Довге Закарпатської області за матеріалами рукописної картотеки професора Василя Німчука. На основі підготовленої до друку, систематизованої і проаналізованої частини матеріалів рукописної картотеки представлено словозмінні моделі іменників у рідній говірці вченого. Наведені в статті рукописні матеріали оприлюднюються вперше (за винятком поодиноких прикладів, які були опубліковані в статтях раніше).

Відомо, що В.В. Німчук працював над укладанням картотеки для майбутнього словника говірки рідного села. Матеріали, які містить картотека – це багаторічні записи унікального лексичного і фразеологічного діалектного матеріалу, який репрезентує самобутність говірки села Довге в контексті закарпатського говору й інших говорів української мови. У матеріалах картотеки зберігаються не тільки діалектні лексичні одиниці, частина яких архаїзувалася в говірці, значна кількість фразем і паремій, регіональний ономастичний матеріал, а й численні фіксації відмінкових парадигм іменників. Картотека засвідчує увагу вченого до всіх рівнів мовної системи говірки, зокрема до специфічних морфологічних явищ, що демонструють численні примітки, підкреслені архаїчні форми частин мови, історичні коментарі (стислі і докладніші) до форм іменників, приклади говіркових та міжмовних паралелей, а також парадигми відмінювання іменників у говірковому мовленні, у якому збережені наслідки словозміни іменників давніх іменних основ. Записи вченого фіксують збережені в говірковому мовленні архаїчні форми відмінювання іменників чоловічого, жіночого, середнього родів, іменників pluralia tantum.

Виокремлення типів словозміни іменника в говірці с. Довге здійснено в результаті аналізу текстів різного обсягу, що становлять, як правило, ілюстрації до діалектної лексики. Особливості словозміни іменників представлені в статті за принципом родової диференціації, у межах кожного роду проаналізовані парадигми відмінювання іменників в однині і множині.

Представлений матеріал дає можливість простежити рефлекси давніх відмінкових форм, з'ясувати динаміку іменникової словозміни в діалектному мовленні.

Ключові слова: діалектна словозміна, словозміна іменника, закарпатський говір, Василь Німчук, рукописна картотека.

Формулювання проблеми. Учені слушно зауважують, що вивчення іменникових форм займало одне з центральних місць на всіх етапах розвитку українського мовознавства, однак для дослідження бракувало діалектного матеріалу, і більшість дослідників у своїх працях спиралися на дані писемних пам'яток і літературної мови [Рябець 1997, с. 64]. Для дослідження явищ іменникової словозміни неоціненними є діалекти, оскільки саме в них збережені різноманітні варіанти формотворення як наслідки територіальної диференціації мови. У діалектній словозміні, як і у фонетиці, лексиці і фраземіці, виявляється специфіка говірки. Для з'ясування особливостей діалектної словозміни важливо враховувати дані діалектних лексикографічних праць. Матеріали рукописної картотеки професора Василя Німчука засвідчують особливості іменникової словозміни в говірці села Довге Закарпатської області.

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю оприлюднити частину впорядкованих до друку матеріалів, продемонструвати особливості іменникової словозміни в говірці села Довге, виокремити типи відмінювання іменників, актуалізувати низку архаїчних рис у діалектній іменниковій словозміні.

Аналіз досліджень. Особливості словозміни іменників у різних українських говірках описані в дисертаційних роботах М.І. Зубрицької «Бойківська іменникова словозміна» (1992), Н.Б. Бекеш «Граматична аналогія в говорах української мови: Словозміна іменників» (1994), Л.В. Рябець «Словозміна іменника в говірках центральнополіcько-середньонаддніпрянської суміжності» (1999), Л.Г. Гажук-Котик «Словозміна іменних частин мови в українських говірках Північної Буковини» (2009), Р.С. Зінчук «Словозміна іменників у західнополіських говірках» (2010). Іменникова словозміна була предметом досліджень К. Германа (буковинські говірки), В. Чабаненка (степові говірки), А. Колесникова, М. Делюсто (українські говірки межиріччя Дністра і Дунаю), Ю. Громика (поліські говірки), Н. Осташ (холмські говірки), Н. Хібеби (бойківські говірки) та ін.

Важлива роль у вивченні морфологічних особливостей однієї з груп найархаїчніших українських говорів належить І.А. Панькевичу. У відомій монументальній праці «Українські говори Підкарпатської Руси і сумежних областей», яка, за оцінкою Й.О. Дзендзелівського, ввійшла в золотий фонд української і слов'янської діалектології [Дзендзелівський 1969, с. 177], І. Панькевич здійснив зо-

крема й ґрунтовне дослідження словозміни іменників українських говорів Закарпаття. Й. Дзендзелівський підкреслив велике значення діалектологічних праць І. Панькевича ще й тому, що вони були і є гарними взірцями для багатьох молодих дослідників, сприяли й сприяють дальшому успішному розгортанню дослідження української народної розмовної мови [Дзендзелівський 1969, с. 206].

З другої половини XX ст. особливості іменникової словозміни в закарпатських говорах досліджували С.П. Бевзенко, Й.О. Дзендзелівський, П.П. Чучка, В.В. Німчук, П.М. Лизанець, І.Д. Пагіря, В.І. Добош, М.І. Сюсько.

Мета статті – представити опис словозміни іменників у говірці с. Довге Закарпатської області за матеріалами рукописної картотеки професора Василя Німчука.

Матеріалом дослідження стали фіксації зразків говіркового мовлення і діалектних фольклорних записів у рукописній картотеці Василя Німчука.

Методи та методика дослідження. У роботі застосовані описовий (із прийомами спостереження, інтерпретації, контекстуального аналізу), структурний і зіставний методи наукового дослідження.

Виклад основного матеріалу.

За визначенням В. Німчука, говірка с. Довге належить до верхньонадборжавського говору закарпатського (середньозакарпатського) діалекту [Німчук 2015, с. 19] і становить перехідний тип від східнозакарпатських до середньозакарпатських говірок. У ній переплітаються фонетичні, граматичні, лексичні риси середньозакарпатських і східнозакарпатських говорів. Деякі з рис говірки с. Довге В. Німчук прокоментував (у зіставленні з іншими говірками): рефлексація старого *о* в *ӥ* у новозакритих складах; послідовніший перехід *е* в *і* в новозакритих складах, зокрема у формах минулого часу типу *вів, віз*; тверді *ч* і *дж*; твердий *т* в закінченнях дієслів теперішнього часу III особи однини та множини [Німчук 1955, с. 170]. До відмітних фонетичних і морфологічних ознак говірки належать також *и* на початку слова: *Ива́н, инак, игла́*, давня м'якість *р'* у кінці і в середині деяких слів перед приголосним: *бир', вир'х'*, *рыба́р', чир', типи́р', типи́р'кы,* відсутність протетичного приголосного: *у́лиц'а, о̂рі́х, у́хо,* відсутність інтервокального *й*: *боа́ти, мо́а, до́брое,* твердість приголосного перед *і* в прикметниках і прикметникових словах у називному відмінку множини: *с'і́ді, мо̂ло̂ді́, зи́лині, бры́скані, рога́ті* (більше про фонетичні і граматичні особливості говірки див. [Німчук, 2004, с. 189–191]).

Рукописна картотека В. Німчука – це передусім багате зібрання лексичного і фразеологічного діалектного матеріалу, яке репрезентує самобутність говірки села Довге в контексті закарпатського говору й інших говорів української мови У матеріалах картотеки зберігаються не тільки діалектні лексичні одиниці, частина яких архаїзувалася в говірці, значна кількість фразем і паремій [Галас 2023; Галас 2024], регіонального ономастичного матеріалу, а й численні фіксації відмінкових парадигм іменників. Картотека засвідчує увагу вченого до всіх рівнів мовної системи говірки, зокрема до специфічних морфологічних явищ. На це вказують примітки, підкреслені архаїчні форми частин мови, історичні коментарі (стислі і докладніші) до форм іменників та інших частин мови, приклади говіркових та міжмовних паралелей, а також парадигми відмінювання іменників у говірковому мовленні, які зберегли наслідки словозміни іменників давніх іменних основ. Наведемо приклади двох парадигм із опрацьованої частини картотеки:

Sing.	**Plural**
постӱ́л	*постолы́*
постола́	*по̂сто̂лӱ́ӱ*
постоло́ви	*по̂сто̂лӱ́м/постоло́м*
постӱл	*постолы́*
постоло́м	*посто́лы, постола́ми*
у по̂сто̂л'і́	*у по̂сто̂л'іх, у постола́х*
брытва	*брытви, - ы*
брытве, -ы	*брытвӱ́ӱ*
брытві, брытви	*брытвам*
брытво́ӱ, брытву	
брытво̂ӱ, брытво̂ӱл'о̂ӱ	*брытвами*
на бры́тві, на бры́тви	*на брытва́х*

Оскільки записи здійснювалися вченим упродовж тривалого часу, спостережено певну непослідовність у використанні діакритичних знаків. Представляючи частину матеріалів рукописної картотеки В. Німчука, дотримуємося принципу збереження автентичності записів. У наведених зразках говіркового мовлення зосереджена значна кількість вузьколокальної, рідковживаної, архаїзованої діалектної лексики, зміст лексичного значення якої і ремарки подаємо так, як у записах В. Німчука. Типи іменникової словозміни подаємо за принципом родової диференціації. У досліджуваному матеріалі є окремі іменники, які в одних відмінках мають форми, утворені за типом чоловічого роду, в інших – за типом жіночого роду. Такі дані вчені кваліфікують як результат міжпарадигматичних процесів [Воронич 1994, с. 266].

Іменники чоловічого роду

Утворення сучасної системи відмінювання іменників чоловічого роду сталося в результаті глибоких змін, що полягали, в першу чергу, у змішуванні різних старовинних типів відмінювання, яке проявилося в поширенні відмінкових флексій одних основ на інші і у виробленні внаслідок цього єдиних, спільних всім основам іменників чоловічого роду відмінкових флексій [Бевзенко 1960, с 29].

Однина

У називному відмінку іменники чоловічого роду, як і в літературній мові й в інших говорах, характеризуються формами, зумовленими змінами фонетичного характеру в процесі історичного розвитку, мають нульове закінчення (*брата́нич*, *ви́пир'*, *вӱз*, *вӱл*, *вішчӱӱни́к, горни́ц', двори́ц', дин', живӱ́т*, *збӱр*, *змий*, *дику́н*, *ка́мін', кӱн', кӱш, кола́ч, коси́ц', корч*, *кочáн*, *ко́рін'*, *ко́струб*, *ло́ко́т'*, *по̂ӱх*, *постӱ́л, пут', римі́н', ты́ждин'* (*ты́жджин'*), *черепо́к, чо̂ло̂ві́к*), *-о* (*д'і́до, н'а́н'ко*, *у́йко*, *Петро́, Ми́т'о*), *-а* (*голова́, дру́жба, слуга́, со̂с'і́да, ста́роста*,

цімборá).

У родовому відмінку іменники зберігають закінчення *-а* з давніх *-ŏ*, *-jo* основ (*вóза*, *животá*, *кымакá*, *пéрста*, *вўц':á*, *чôлôвíка*, *гри́ба*) та *-у* з давньої *-ŭ* основи (*р'áду*, *гóду*, *гра́ду*, *мóсту*, *мáку*, *бервíнку*), пор.: *май ниткó с'а бўлше ни наробúў* ***за*** *свóго* ***животá*** */ ги тотá бáба Афíйа //*

Ивáна *с'а май сорóмит(ǒ) / ги* ***Мигал'á*** *//*

бы́ла ў ***бáтечка Паничá*** *гуґлáр'н'а //* гуґлáр'н'а ‘кегельбан’.

из'н'ого ***хўснá*** *йак (ги)* ***с цáпа*** *молока //*

такґ из н'óго крôў сычáла // ги ***з випр'á*** *//*

кобы́ ў н'і (*бу́л'і*) ***сы́ра*** *вер / май бы дóбрі //*

у́паковали го ***з двора́*** *// устáли* ***с столá*** *// читáти спершу* ***до кўн'ц'á*** *//*

воропкы́ уппи́ли (*убдóўбали*) *ус'у палени́ц'у* ***посóн'ачника*** *//*

ни рубá[й]*еме с'óго* ***урíха*** */ бо ўвўн загáту чи́нит* ‘захисток від вітру’.

вінок ***из глóга*** */* ***с ти́р'н'а*** *//*

так дис'з' далéко / ги ***ўд мóсту*** *до фабри́кы //* ***до*** *хли́паного* ***мóсту*** *//*

нийé з н'óго нийáкого ***р'адý*** *с'з' ц'ц'óго пôрôс'áте //*

ий йа ти ўже казáла / май ишчи́ рас кáжу / ни с'мíйес'ш с'а ужени́ти без мóго ***роскáзу*** *//*

ревáла коло н'а та ***жал'ý*** *м с'а набрáла / вôн' потéрпла //*

вôн'му ***д ревý*** *//* ‘до плачу’.

нийé му ***спочиўку*** */ нийé му* ***супочиўку*** *ни́гда //*

такі йенна́кі / ги бы йих у́л'л'аў ***з вóску*** *//*

на курагви́ пáнґликы шôўкôві та шири́нка челлéна // и ўздôўж ни́йі ***из бервíнку*** *вінóк //*

бо(й)ú́т'ц'а (с'а) (ц'ц'а) / йак чордт ***тимн'ану́*** *// того́* ***ôлóйу*** *ни ду́же би́ўно //*

посáжу дві гр'аткы́ ***часнику́*** *//*

касковáла / касковáла / ***до крáйу*** *//*

нис йе даз ди́с'ат сту́пн'ўў ***мôрóзу*** *//*

мокрó / айбо ***с'н'íгу*** *нийé / зимл'á мóкра //*

*ий дóму / кáже / дóму / а тко мáйе т кóму / а хлóпиц' молоди́н'кый / йакґ зáйац'оз' ***дô лóму*** //*

ни бери́ д'íўку ***з*** *тóго* ***фи́л'у*** */ там гиртикашні // фил'*, *філ'* ‘рід’.

н'áнко быў ни тóго ***зáвôду*** (= файты, генетичного коду, роду).

с'акóго ***мóру*** *на кури́ нитко ни т'ámitǒ //*

ишôўв им ***из базарý*** *//*

уз'али́ бы́ли д'ити́ну ***з лéменцу*** *//*

живôкўст помáгат ***уд гўс'ц'ý*** *//* гости́ц' ‘ревматизм’.

с'óго ***гóду*** *ў васз бы́ло чи́таво був' //*

Для окремих іменників чоловічого роду в закарпатських говорах характерні дублетні відмінкові форми: *рóка* і *рôку*, *гóда* і *гóду*, *рôзума* і *рóзуму* [Панькевич 1938, с. 183; Бевзенко 1960, с. 37]. В аналізованому матеріалі виявлено такі дублетні форми: *там* ***рôзу́ма*** *нийé / там* ***рôзу́ма*** *й крыхты нийé // изыйшóў* ***з рóзуму*** *сперет Пи́трўў //*

Крім характерних для іменників чоловічого роду однини закінчень *-а*, *-у*, І. Панькевич звернув увагу ще на закінчення *-ы* у власних іменах *Petro, Aleksander*: *Petrы, Aleksandrы* у мараморoських говірках [Панькевич 1938, с. 184]. За спостереженнями дослідників, це явище поширене і в інших закарпатських говірках, пор.: «У власних іменах це закінчення зустрічається і в селах на захід від р. Ріки аж до р. Боржави (в Іршавському районі сс.: Довге, Кушниця, Білки і ряд ін.» [Сюсько 1967, с. 140]. Матеріали картотеки підтверджують поширеність у говірці с. Довге форми родового відмінка чоловічого роду з *-ы*: *уз'áў* ***ут Петры́*** */ скамін'íў бы //* ***у Мôшкы*** *ў бóўт'і мож бы́ло купи́ти дорóмбу //*

Обстежений матеріал засвідчує збереження в говірці категорії іменників чоловічого роду, які формально належали до давньої *-ā-* основи. Ці іменники (*слугá, влады́ка, газдá, сус'íда, воєвóда, стáроста, онука та ін.*) первісно зберігали своє відмінювання за типом *-ā* основи, однак тепер спостерігаються хитання, які виявляються в тому, що в окремих відмінках іменники приймають закінчення чоловічого роду [Панькевич 1938, с. 210].

У родовому відмінку однини іменники чоловічого роду, виявлені в рукописній картотеці (*цімборá, сôс'íда, головá, слугa, дружба, лады́ка, пристáйа, стáроста, лéвéнта, катунá, Йўра, Микýла*), мають закінчення *-ы* (за типом давньої *-ā* основи), пор.: *звéлли го* ***з головы́*** *//*

Іменники чоловічого роду м'якої групи в родовому відмінку однини характеризуються збереженням давніх форм *-ĭ* основи та *-n* основи. В обстеженому матеріалі зафіксоване давнє закінчення *-е*, яке як залишки давньої *-n* основи поряд із закінченням *-и* спостерегли в говірках ряду сіл Іршавщини І. Верхратський, а згодом І. Панькевич: *з того пне, дне, кáмене, рéмене, ты́жне* [Панькевич 1938, с. 199]. Записи В. Німчука підтверджують поширеність цих форм у говірці с Довге, пор.: *римíн' – ремéне*, *кáмін'* зб. *– кáмене*, *кáшил' – кáшле.*

уд нишн'ого ***дне*** */* *быў дома два ndны //*

того́ чôлôвíка так с'а трéба боáти / ги ***ўгне́*** *//* ***коло ўгне*** *сид'íли //* *отá бы* ***з огне́*** *ўз'алá //*

треба ду́ти на гран' / дóкы (*зáкы*) *ни буде* ***пóловене*** *// нийé* ***пóловене*** */* *погáно гори́т //* пôлôвін' ‘полум'я’.

там быў ***коло пне*** *//*

ци йдете́ с'óго ***ты́жне*** *сукнó бити? // гинтóго* ***ты́жне*** *//*

нийé ***ку́желе*** *ў ни́йі //*

с'огогўнн'а тру́с'ка ***из*** *йакóго* ***мíс'аце****? //* ***из ма́йе*** *//*

у́качаў ***ишсз чуре́*** *гôрдўў //'*

голоднéчный гуд быў у хашчи / ни было ни лисниц', ни жôдлу́де, ни букве / з'вірота йшла т селу́ //

утступи́с'а ми ***с путе*** *// май лéхко изыйти́* ***с путе́*** */ ги у́йти на пут' //*

уццу́н'тес'а ***с путе́*** */ бо быдé корóва // тўлкóйе гон'т'а* ***пил'а путе́*** *//*

из манастыре́ *Мука́чўс'кого //*

Для родового відмінка характерні дублетні закінчення: *-е* / *-а*: (*огнé / огн'á*), пор.: *нийе* ***ґрийцаре*** **(*ґрийцар'а*)** *//*

ни заходи́ло йўў ***папір'á*** *// два а́рхы* ***папере*** (***папір'á***) / *йедéн арх* ***папір'á*** ‘міра паперу’.

сперед вели́кôнн'а *//*

Закінчення *-е* /*-а* може визначатися семантикою слова, пор.: *скупы́й / шчо й* ***ка́мін’а*** (*камінь*) *бы ни даў го́ло́ў провалити*. 2. ‘каміне’ (речовина). *тре́ба бы* ***ка́мене*** *на мур // налупалисме* ***ка́мене*** *// са́мый жил’ізн’а́к //*

шчи ми привіз’і́т вўс во̂д’аного ***ка́мене*** *//*

там по́ўно ус’а́кого ***камін’а́*** *// змета́ли ў во́рох* ***камі́н’а*** *//*

У давальному відмінку іменники чоловічого роду зберігають закінчення давніх основ: *-ови, -еви* з давньої й-основи, *-у* з давніх -ŏ, -jo основ. Закінчення *-ови, -еви,* широко представлені в південно-західних говорах, мають здебільшого іменники – назви істот, пор.: [*кит’хо́чеш сопокўй ма́ти*] ***па́нови*** *вірно ни служи́,* ***ко̂ўдошови*** *не ві́руй / жо̂н’і́ пра́ўды ни кажи́ //*

иду́ дай во̂ді́ц’і ***д’і́дикови*** */ йемко //*

по́йавим с’а пўти коси́ти ***шо̂ўґорови*** *//*

прийшла служиц’а ***т прі́нцови*** *//*

чи́н’ат фуда́мент ***Васил’о́ви*** *на хы́жу //*

дали́сме ***Василе́ви*** *тил’а́ на зма́ган’а //*

буўчузла́ш ***ўйкови Кримі́н’ови*** *писа́ў Васи́л’ а ўйна діктова́ла //* буўчузла́ш ‘прощання від рідних і знайомих, які читає священник від імені покійного на похороні’.

ими́ с’а чи́таво ***ўйкови*** *за ши́йу //*

прийшов им ***ид Ми́т’ови*** */ а Мит’а́ нийе́ ў хы́жи //*

*да́вим быў за го̂рдўў триц’ц’ат’ сріб*ных *иршаўс’ко̂му* ***бо̂ннареви*** *//*

зарас ти го́лову / ги ***шпа́кови*** *при́рву // зарас ти го́ло̂ў ут*^{o}*кру́чу / ги* ***шн’а́пови*** *//*

так ми д’і́ўка утпо̂ві́ла / йак йако́му ***псо́ви*** *//*

кор’т’ук ***быко́ви*** *на йазы́ц’і //*

ими́ў с’а ***коне́ви*** *за хвўст // н’іс с’а та держа́ў с’а за гри́ўну* ***коне́ви*** *//*

Зафіксовані форми давального відмінка із закінченнями *-ови, -еви* й у назвах неістот: *терпілам та́ко̂й* ***д го́дови*** (= приблизно рік) *//*

так^{г} *ду́же дошч па́даў / ко̂й умер*^{л}*ла Данил’учка / тай она́ нигда* ***дожджови*** *не ла(й)ала //*

ріхтýйус’а (*лажу́с’а*) ***д вели́ко̂нн’ови*** *//*

◊ но! ци ста́вис’ на ши́йу ***погаро́ви*** */ розби́ў с’а*!

бі$^{г_{х}}$ *пес через овес / йак ни вадили* ***вўсови*** */ най ни вадит псови* (жарт. про ворожіння).

н’а́н’ко проси́ў / обы ***т цынтареви*** *додали́ мі́сто //*

Закінчення *-ови* мають також іменники чоловічого роду давньої -ā основи: ***ста́ростови*** *вад’ гуда́кам / -кўм // у́прави го* ***д Мі́шови*** *//*

В одному з коментарів стосовно закінчення *-у* в іменниках чоловічого роду в давальному відмінку В. Німчук відзначає: «У осіб ніколи не був *-у*, лише *-ови*». Однак у матеріалах картотеки виявлені форми з *-у*, пор.: *сни́ла бис’ с’а* ***вўц’ц’ý*** *сво́му / убис’ му на сон би́ла*! //

йа д’і́ўка молоди́н’ка / час^{з} *бы ми с’а ўдда́ти / прийшли́ за мно̂ў свата́чикы / с’і́ли спере́д*^{т} *ха́ты // а с’і́ли ўни спере́д*^{т} *хаты / йали говори́ти / кажи́ / д’і́ўко / сво́му* ***вўц’ц’ý*** */ шчо буде́ мініти́* // (записано в Довгім 1954 або 1955 р.).

каза́ли / ош^{ж} *про́сто̂му* ***чо̂ло̂ві́ку*** *ни мож*^{ш} *чита́ти Библи́йу / бо о́чи му у́падут //*

У знахідному відмінку закінчення іменників – назв істот збігаються із закінченням у родовому відмінку, іменників – назв неістот – із закінченням у називному відмінку, пор.: *фука́чка путку́р’овати пчо́лы ўбы ни куса́ли* ***чо̂ло̂ві́ка*** *у пчола́рни //*

вер с’а ***ў вўц’ц’á*** *со̂бі́ //*

◊ тко ни слу́хат ***вўц’ц’á*** *та й ма́т’ір’ / тот слу́хат чо̂ртўў* ***бу́бен*** */ ни при́йде на гора́ст*^{о} *//*

у Керец’кы́х^{г} *грўм* ***хлопчи́шча*** *уби́ў //*

быў биз’ до́брый ***за то̂ўмачá*** *//*

ни хот’і́ў бы́ти ***за бирóва*** */ под’а́коваў // хо̂ті́ли го у́брати* ***на би*^{г}*ро́ва*** */ а́йно ўвўн под’а́коваў* ‘чемно відмовився’.

заўз’а́ўс’а ***на д’і́твака́*** */ фурт уры́ват //*

кид’ исме ві́д’іли ***гыда́*** */ хл’і́б исме ў н’о́го мета́ли / обы́ с’а гыды́ ни пло́дили //*

ими́ла бы́ла мы́ц’ка тако́го ***шчура́*** */ ги сама́ //*

посадити было май ***у йарка*** *//*

у́псоваў / ги сви́н’ц’кый ***валўў*** *//*

ни ходи́ ***ў хор*** *ві́ўкати //*

кобы́ йакы́й ***гри́йцар’*** *заробі́ў*!

ци ў йенну́ў хы́жи ві́д’ила м / шчо ***чир’*** *с’а іў //*

да́вим быў ***за го̂рдўў*** *триц’ц’ат’ сріб*ных *ир-шаўс’ко̂му бо̂ннареви //*

сі́ли уже бы́ли ***ў стўл*** (= *сіли за стіл*) *//*

прискырнуў ***перст*** *двери́ма* (*двир’о́ма*) *//*

У знахідному відмінку форми іменників – назв неістот можуть збігатися з формою родового, пор. дублетні форми: ***перст*** *спере́д*^{ц}*’ц’а ни витко /* ***перста*** *пере́ц*^{т} *со̂бо̂ў ни видко //* ‘дуже темно’.

За типом відмінювання іменників давньої -ā основи іменники чоловічого роду в знахідному відмінку однини мають закінчення *-у*: *учора ми погребли́* ***ці́мбо̂ру́*** *// покла́ли го* ***на го̂ло̂ву*** *// у попа́ бы́ў до́ўго* ***за слугу́*** *//*

Ім’я *Петро* у знахідному відмінку має форму, як в іменників давньої -ā основи: *ты ни ни́кай* ***на Петру́*** */ бо вто бога́тый //*

В орудному відмінку іменники чоловічого роду з основою на твердий і м’який приголосний мають одне закінчення *-ом.* Така ознака, як «змішування твердої й м’якої груп цих іменників, що проявляється у вживанні флексії *-ом* замість *-ем* в іменниках м’якої та мішаної груп», спостерігається в південно-західних діалектах і в значній частині північних говорів [Бевзенко 1960, с. 44]. Наведені С. Бевзенком відмінкові форми з флексією *-ом за коньом, ножом, кинцьом, перстіньом, путьом, з писарьом* в закарпатських говорах [Бевзенко 1960, с. 44] доповнюються численними фіксаціями в рукописних матеріалах В. Німчука, пор.: *обис’ го й* ***пе́рстом*** *ни кыну́ў, бо побану́йеш пак //*

бры́скані був’і загрів а́ли ***оло́йом*** *тай* ***часни-ком*** *//*

гарцова́ти ***кутачо́м*** *у шпо̂р’і //*

Харчи́ло ***соўдашо́м*** *быў / продава́ў со̂ўдо̂ву во̂ду //*

сиди́т^{а} *ба́ба* ***за кошо́м*** *//*

ножо́м *рошикрі́лиў шчўпку ис сли́вы / обы́ ви́тко зи́р’н’а //*

оби́с’^{з}*’ му нич*^{дж} *ни каза́ла / бо йазы́к*^{г} *ти* ***с***

кóрін'ом *у́рву //*

за́дути ***ка́мін'ом*** ‘кидати з розгону’.

ві́тер ним за́дуў / тым ***папір'о́м*** *//*

◊ тӱл'ко / ги чо́рнойе ***за нӱхт'ом*** *//*

йак вучар'а ни л'уби́ти / бо ў вӱчар'а́ вӱ̆ц'і / бо ў вӱчар'а́ ***за рими́н'ом*** *бі́лі сорокӱ̆ӱц'і //*

швака́ў го ***рими́н'ом (рімі́н'ом)*** *//*

◊ бідý чеши́ рід^{т}кы́м ***гри́бін'ом*** *//*

пома́лы май / пома́лы ***с стӱл'ц'ом*** *//*

л'ашчи́т гôрі ***двӱр'ц'ом*** */ ци м ужé да́шчо у́рӱс //*

бігáў jéмко ***за вӱтц'ôм*** *//*

слу́хай / йак завóдит / ги ***за ӱмерц'о́м*** *//*

за́говôрити ми трéба ***з Васил'о́м*** *//*

най д'і́до джунджéрат ***из Васил'о́м //***

робúли тôбôў / ***ги кôн'о́м /*** *усе йим бы́ло ма́ло*!

Іменник *путь*, який належав до чоловічого роду -ĭ-основи, у закарпатських говірках має чоловічий рід: *иди́ сôбí* ***пут'о́м****! // раз йа йду дôл'ý тым пішаком /* ***пут'о́м*** *//*

Іменники чоловічого роду давньої -а основи мають закінчення *-ом*: *ро́бит тôбôў жона́ / ги* ***слуго́м*** *// утказáў ма́тери му* ***сус'і́дом*** *// говори́вим* ***з голово́м*** *//*

– ма́мко / ни ривіт тӱ́лко ***за Йу́ром*** */ уже и́нак ни буде / прôшчӱн бы /*

– Васи́л'у / само́йе с'а ревé //

В іменниках чоловічого роду давньої -а основи спостерігаються хитання у формі орудного відмінка, пор. дублетні закінчення: *Бог т'а даў на сис' с'ві́т здоро́вого / а ты с'а хочеш покласти* ***кал'і́ком*** (***кал'і́кôў***) */ кôӱдошом / маро́ӱдом //*

Для іменників чоловічого роду однини в місцевому відмінку характерні різні закінчення. У досліджуваних матеріалах в іменниках із давньої *-jo* основи і злитої з нею *-ĭ* основи збережено закінчення *-и,* що є рефлексом старовинного *-и*, пор.: *ре́клик / ги* ***на дрӱтари́*** *//*

вер'с'а мак ***у горо́цци*** *сам //*

так туй фа́йно / ги ***ў райи́*** *//*

там йе ***на мо́чари*** *сухо́лізнойе май идго́рі / ги ў бережка //*

на кӱнци́ *бату́х^{с} лу́скат //*

кыснути ***на дождю́*** *// до́кы буде́ш кы́снути* ***на дождю́*** *// коржі́ти* ***на дождю́*** *//*

Закінчення *-и* мають іменники з основою на *-н* незалежно від походження з давніх відмін [Панькевич 1938, с. 202]. Пор.: *кид' (уже) йти ў пе́кло / та* ***на*** *бі́лӱм* ***кони́*** */ а ни на ди́кӱ̆ӱ свини́ // кид' ити́ ў пе́кло / та* ***на*** *пара́д^{и}нӱм* ***кони́*** */ а не на ди́кӱ̆ӱ свини́* (варіант) *//*

такы́й закл'а́тый / шчо ***на ӱгни́*** *бы ни пук // такы́й закл'а́тый / шчо* ***на ӱгни́*** *бы ни згôрíў //* ***на*** *тернôвӱм* ***огни́*** *бы ни згôрíў //*

течé вода́ течé / ***на ка́мени*** *гучит // тôӱды́ с тôбôў / д'і́ӱко / буду́ говори́ти / йак у мо́ри* ***на ка́мени*** *буде банда би́ти //*

Закінчення місцевого відмінка *-і* як органічний рефлекс давнього закінчення іменників *-ŏ* основи приймають іменники чоловічого роду, пор.: *упир'а́зник* ***на пла́т'і*** *//* плат ‘фартух’.

чи́л'ад' уже была ***ў стол'і*** *//*

мôлôдí сід'і́ли на зӱа́з'у / там / де с'а лавіц'і / ***ў кут'і*** */ зӱа́зуйут //*

ни бушôлу́йте ***у дво́рí*** *//*

с'і́пнуло н'а ***у хрыпт'і*** */ болú́т //*

т'а́шко іс'ц'тилúц'а / корт'у́к ӱӱў ***на йазы́ц'і*** *//*

Закінчення *-у* в іменниках із давньої -ŭ основи (за типом -ŭ основи) засвідчене в назвах неістот, пор.: *паленúц'а авад'ша́пка* ***на пôсôн'ачнику*** *//*

ни́кай / бо шчи т'а шарнé ***по пы́ску*** *//*

◊ його́ жона́ шчи с'а ба́вит на печú ***ў попелу́*** *//*

так т'а ко́пну / шчо ***на пӱацу́*** *с'а о́быздрыш!*

Закінчення *-ови*, *-еви* під впливом форм давального відмінка мають форми місцевого відмінка від іменників – назв істот і неістот, пор.: *там бы́ло* ***по Петро́ви /*** *уме́р // зараз бу́де пô тôбí / ни кы́вай тото́! //*

рва́ли с'а ***на цу́крови*** *//*

т'аск ***на сы́рови*** *//*

на ӱрíхови *вилúкойе сто́ӱпл'а //*

Зафіксовано також значну кількість форм місцевого відмінка з паралельними флексіями *-еви / -и*: ***по ты́жневи*** *дежу́рити // Жúӱны́й Читви́р'* ‘четвер ***на*** *Велúкôму* ***Ты́жни***’ *//*

на стӱлцеви *сидúт // та богдай ис'коло церкве* ***на стӱлцú*** *сид'і́ла // ай* ***на стӱлцú*** *сид'і́ла та та́рӱл держа́ла //*

-ови / -и: *на́шчо хо́диш^{ж}* ***по дожджôви*** *// коржі́ти* ***на дождю́*** *//*

по Вилúгдн'ови = по Великоднц*!*

-и / -у: *дин'* ***при н^{0}ни*** *// дин'* ***при дн'у*** *хо́дит ис кôро́вôў мала́ //*

У кличному відмінку іменники чоловічого роду мають закінчення *-у, -е*, пор.: *ты* ***с'л'іпа́ку*** */ ни ви́диш / молоко́ плыне́*! У значенні ‘сліпа людина’ іменник *сліпак* спільного роду (прим. В. Н.).

загуди́ ми / ***гуда́чику*** */ у тони́н'ку стру́ну / та йак^{к} бу́ду умира́ти та дам ти кôру́ну //*

дез' быў ***хре́снику****!*

та бу́т'те здоро́ви / ***сва́ту*** *//*

ра́стику */ ты с'а постáрійеш / а йа с'а помолодíйу* (*кажуть роблячи кругоподібні рухи перед обличчям першим крокосом весною*).

у йакы́й р'ад ты ***Васи́л'у*** *мін'і́ дару́еш кôсіц'і //*

Васи́л'ку */ до́л'ка бы ти / серенчка́ бы ти / принеси ми дрыв (дрывú́ц') //*

ий пр'ади́ колопин'кы́ / то́нкойе пôві́смо / с'ідáй / ***Ц'ил'у*** */ коло ме́не / йа ти учúн'у мі́сто!*

ий ***бра́те! бра́тку!*** *ий* ***бра́те*** *т'а!* ***бра́тку*** *т'а!* ‘вираження великих глибоких емоцій, особливо – подиву, жалю-смутку’ / ***брат'у́ку*** */ пилу́й с'а ! емоц., фаміл.*

уже сте / ***Ми́тре*** */ дома́к с'і́ди //*

Ива́не*! кни́шку* (*ў ру́кы*) *та учúти с'а / бо за́ӱтра бы с кôро́вôў ити́ //*

Іменники давньої -jo основи в кличному відмінку мають закінчення *-у*, однак для іменника *хлопець* типова форма з *-е*: *ôй Бӱг бы ти* ***хло́пче*** *ми́лый за н'а запла́ту́! //*

Цікавою є фіксація скороченої форми: *хло!* ‘хлопче’, ‘хло́пе’. *ты /* ***хло́пе*** (*Йване*) *пони́кай до́бре!* ***хло́пе*** *А́н'ц'о!* (sic!).

Іменники давньої -ŭ основи зберегли зміни впливу -ŏ основи і мають закінчення *-е*: *гайчі* ***сы́не***

гайчі ‘спати’ (*дит.*) у зак. нар. пісні.

глуханé *йедéн / кўл’ко ти казати //* глухáн ‘хлопець, чоловік, що погано чує, недочуває’.

Іменник чоловічого роду з давньої -ā основи має закінчення *-е*, як у попередніх прикладах, пор.: *– ди йдеш* ***Йýре****?! – на н’евôйу ў Захáрины //*

Для іменників чоловічого роду давньої -ā основи характерні форми кличного відмінка відповідно до давньої форми -ā основи (*сôс’ído*, *дрýжбо*, *цімбóро*), пор.: *гий пáне* ***гáздо****! ци дайетé веселúти на сис’ С’аты́й вичўр*!? //

Множина

Для іменників чоловічого роду у називному відмінку основним є закінчення *-ы*: *и йшóў бим у хáшчу / айбо й* ***волы́*** *ми никóвані / айбо може бы с’а дайáк перепýкло* ‘змінитися на краще (про холодну погоду)’.

была там / моиж казáти / два ***гóды*** *//*

быў дома два ***"дны*** *//*

ци чúсті ***возоры́****? де тото йе / такí ги крішчáл’ //*

горнúц’ йедéн / а два ***гóршкы*** *//*

Назви осіб чоловічого роду в називному відмінку множини зберегли давнє закінчення *-ове* іменників -ŭ основи. Частина іменників інших типів під впливом іменників -ŭ основи також набуває закінчення *-ове.* Перелік іменників на *-ове* подаємо у послідовності, у якій вони записані в картотеці: *хлопóве, кумóве, шôўгорóве, братóве, старостóве, уйкóве, сôсідóве, цімборóве, дружбóве, панóве, учител’óве, попóве, сватóве*, *дівир’óве, з’ат’óве, цар’óве, кирийтóве* (*кирийтóвы*), *копорóве, линґар’óве, майстрóве, гўн’т’айóве.* Пор. у тексті: *кид’исме с’а договорúли / уже сме сôбí не* ***кумóве*** */ ай* ***сватóве*** *//*

они даўнó сôбí ***цімборове*** */ цімборы //*

Закінчення *-и* як продовження давнього закінчення -о основ збереглося лише в слові *вôўци,* пор.: *у тўм хáмурі* (*хáмур ‘хáща, лíс’*) *сут* ***вôўци*** *//*

Закінчення *-е* мають іменники на *-анин*:

зáйали го бы́ли ***тал’áне*** *ў пл’ін при С’вітôвўў Вôйн’і //*

так оты́ свín’і ревýт / ги ***пóгане*** *//*

там с’а ***цúгане*** *сважáйут по цигáн’ц’кы // йак паскýнно кл’ане / шчо стрáшно слýхати / ги* ***цúгане*** *//*

Давнє закінчення *-е* як паралельне до *-и* мають не тільки іменники на *-анин*, пор.: *токмúтис’а ги* ***цúгани*** *//*

кой зайшли ***мад’áре*** *та ткôс’ на ôшкóл’і быў написáў грийдôў велúкыми буквáми «слава Украйín’і» та менé та брáта клúкали* ***жандáре*** *на лôктóн’у //* (спогад).

Закінчення *-і* властиве іменникам м’якої групи, пор.: *идé ўвўн дáле / а там два* ***зáйац’і*** *// пошчúпаў н’а та* ***сín’ц’і*** *ми по бокáх //*

У картотеці є чимало фіксацій іменників у називному відмінку множини із закінченням *-а* (*нóгôт’ / нóхôт’, нўхтá* – множина, *лóкôт’ – лўктá, перст – перстá*). Як зауважував С.П. Бевзенко, ці слова не знайшли свого остаточного з’ясування, можливо, така форма спричинена впливом форм двоїни [Бевзенко 1960, с. 78]. Форми на *-а* можуть уживатися паралельно із формами на *-і*, пор.: *най му* ***лўктá*** *ни будýт гôлі // ублупúли му с’а* ***лўктá*** *–* ***лўкт’і*** *//*

перстá (pl.) *му пôдрáпані // два йўў* ***пéрсты*** *зрослú //*

нўхтá *ýросли вілíкі // ий / йакí ў т’а спóрі* ***нўхт’і*** *//*

Для іменників у родовому відмінку характерним є закінчення *-ўў*, рефлекс давнього закінчення **ονъ* ŭ-основи, а також нульове закінчення, пор.: *на саўтыр’áх // бы́ло дúс’ат ч ч* ***читáлникўў*** *//*

отá ***кíфликўў*** *ни голóнна бы́ла / дóбре жúла //*

купила два рифы ***панґликўў*** // риф ‘старовинна міра довжини – 78 см’.

ни узúрат на 50 ***гôдўў*** *//*

по ногах йўў пўшла такóйе / ги мúрикўт / изгóры ***ут клýбўў до переткўў*** *ги бы рукóў удн’áў //*

◊ *кўлко гôлôў / тўлко* ***рôзумўў*** *//*

такóйе йих было / ги ***мур’анкўў*** *//*

часнóк сóрок ***битúгўў*** *удгáн’ат //*

ни журú с’а, ачий с’а на н’ўм с’вít ни зыйшôў, дóста йе ***хлôпц’ўў*** *//*

тиливíзор говорúт / а ***óбрашчикўў*** (= зображення) *нийé //*

там луб кы́ из двойíх ***чобýт*** *//*

Поряд із закінченням *-ўў* зафіксовано давнє закінчення *-и*, пор.: *кôн’á – кóни, сталос’а ўто сих* ***двох ты́жни*** / ***-’ўў.***

Іменники чоловічого роду в давальному відмінку множини зберігають давнє закінчення форми: *-ўм*: *дайте уто ры́бл’а* ***галасўм*** *имити //*

ни хотíла т Петрóви йграти та заплатиў ***гудáкўм*** *цýкі тáнок //* цýкі тáнок ‘гра музик, під яку мусила йти з танців дівчина, що засоромила парубка відмовою з ним танцювати’.

давáли кендерúц’у ***кол’адникýм*** *на Водошчі / дáле продавáли та давали на цúр’кôў //*

пирúпічкы дайут на вилúґдин’ ***кôўдôшўм*** *коло цéркве //*

ган’бы нáйду ус’ім лемац’ковым ***лиґін’ўм*** *//*

утказáли ***сватачўм*** */ д’íўку ни дáли //*

д’íти м ид сóбí пригортáла / ни пушчáла м ***ид*** *хôт’йáкым* ***цімбôрўм*** *//*

пўшóў ***ид бы́кўм*** *на зимўўку //*

ни даў ***гóлубўм*** *íсти нич / най с’а гл’áдайут //* ‘турбуватися, шукати вихід із становища etc.’.

◊ *ни дúво / ош кўн’ издóх / ай дúво / тко даў* ***псўм*** *знати* (про новину, що поширюється).

Знахідний відмінок множини зберігає закінчення *-ы* для назв істот і неістот, а також давнє закінчення *-і*, як у називному відмінку, пор: *прôт’ір’ай* ***псы*** *ýц’ц’і // Михал’ýк* ***бíкы*** *держáў //*

игráў изô мнôў два ***тáнкы*** *//*

зайшлó н’а йти ***на гри́бы*** *пôпóлун’н’у //* зайшлó н’а ‘спало на думку’.

перéже миртвóму давáли ***межи персты*** *ў рýкы грóші / обы с’а маў на тўм с’вíті чим уткупúти //*

намáдзала сôбí ***на топáнкы*** *ўпéрст бóксу //*

файно сôбí ýшила ***рукáвы*** *//*

кид’ ***буракы́*** *по вáрін’у зал’л’áти студéнôў вôдôў май лéхко уц(с)тайé лупúна //*

тот^{ə} знаў ус'а́кі ***вíцы*** // віц, *заст*. ‘анекдот’.

від'їў ***мидви́д'і*** //

найа́ла бы́ла / три ***кӯ́с'ц'і*** //

идӯ́ ***межи хло́пц'і*** //

Закінчення *-ӱ́ў*, як у родовому множини, в іменниках знахідного відмінка – назвах істот поки в картотеці не виявлено.

В орудному відмінку іменники в множині мають закінчення *-ами*, *-ми*, пор.: *се́рбаў* ***из вучар'а́ми*** *на са́лаши поло́ником* //

с ци́ган'ми //

дис' с'а Васи́л' биў ***из лиґі́н'ми*** // *тече́ вода́* ***берега́ми*** / *тече́ вода́ рі́н'ми* / *йака́ мала́* (*д'ӱ́ка*) *нивили́ка хо́дид^{т}* ***за*** (***из***) ***лиґі́н'ми*** // *кочіа́* ***з*** *липіца́н'ц'кыми* ***кӯ́н'ми***.

Як рідкісне в орудному відмінку І. Панькевич визначив давнє закінчення *-ома* [Панькевич 1938, с. 193] Пор. у картотеці наведені форми на *-ома* для іменників всіх родів і множинних іменників: *ухо́ма, зубо́ма, рого́ма, персто́ма, лукто́ма, нӱхто́ма, усто́ма, нӱздр$^{(')}$о́ма, брыво́ма, лабо́ма, руко́ма, грабл'о́ма, двир'о́ма, гусл'о́ма, вило́ма*.

беру́ пӱат'ма ***персто́ма*** / *а ше́стӯ до́ло́н'ӯ* // *ру́кы ми поскри́пли* (= змерзли, з'з'абли́), *шчо ни го́ден им* ***персто́ма*** *покы́вати* //

мидві́д^{т} про́йаў ***нӱхто́ма*** *дӯ́же глубо́ко* //

скрыгы́нцати ***зубома*** / *рі́зати ӱ зу́бы,* ***зубо́ма*** ‘скреготати’.

держати йазы́к ***за зубо́ма*** //

си́ми ***д^{и}'н'ома́*** //

с псома́ *с'а ц'імбору́йе // ишо́ў у ха́шчу* ***^{и}с псома́*** //

ишо́ў ***из грибо́ма*** (= *грибами*)

йала́ лиш^{ж} ***білко́ма*** *ни́кати // лиш^{ж}* ***білка́ми*** *бли́мат* //

Значна частина форм орудного відмінка зафіксована з давніми закінченнями *-ы, -і*, пор.: *пӱшо́ў* ***из вышн'а́ны*** // *ко́й с'а би́ли* ***с ку́шн'аны*** (instr. pl.) // ку́шн'аниц', ку́шн'аник, ку́шн'анин ‘мешканець Кушниці’.

обома́ бо́кы *хыжі́ начина́ли* //

двома́ го́ды *Ма́н'а моло́жа ӱд Марíйі* //

соро́чка ***з*** *до́ӱгыми* (*ку́ртыми*) ***рука́вы*** (instr. pl.).

и нис'у н'о́го бы́ла ***за чобо́ты*** //

чо́боты ***з лу́бы*** / *ами* //

пӱшла ӱ село́ ***с хло́пц'і*** (instr. pl.) //

свин'а́ была́ ***с по́ро́с'ц'і*** *там* // поросѝц' ‘порося’, тільки в мн. *по́ро́с'ц'і.*

управила го нимéтеными ***пу́т'і*** //

пуд двома́ ***ты́жн'і*** //

Поряд із закінченням *-ах*, як і в літературній мові (пор.: *на 300* ***рубл'а́х*** *с'а дорожа́т*), у місцевому відмінку множини збережені архаїчні форми: закінчення *-іх, -ох* (*на ко́н'ох, хло́пц'ох, лиґі́н'о́х, на го́ро́д'іх, о́ріс'іх, по зубíх* – В. Н.). Форми на *-іх* С. Бевзенко пояснює як органічний рефлекс давньої флексії *-ѣхъ*, навівши приклади у закарпатських говорах [Бевзенко 1960, с. 92; Панькевич 1938, с. 196]. У картотеці знаходимо такі фіксації: *жона́ там* ***у сус'і́д'іх*** //

дӱста́ў у зу́бы / по пы́ску / ***по́ зубíх*** (loc. pl. – В. Н.).

чо́ртом / ***у зубíх^{ə}*** *бим го носи́ла / ги мы́ц'ка по́т'а!*

дӱста́ў ***по пир'с'ц'íх*** (loc. pl.) // *уда́рилас'а* ***по пир'с'ц'íх*** // *гускí ми топанкы* ***ӱ пир'с'ц'íх*** ‘передок’.

твердо́йе / йак луб^{п} / лу́бы были й твирдí са́ры на ***чо́бо́т'іх*** // ***у*** *брезенто́вых* ***чо́бо́т'іх*** *такый / ги пеликáн // са́ры* ***на чо́бо́т'іх*** *рамли́ні //* са́ра ‘халява’.

по по́пах, ***по манас'íх*** *ходи́ла* //

быӯ ***у по́сто́л'іх*** / *розгн'авиӯ сли́ву // роздави́ӯ гре́зно но́го́ӯ // остро́кы про́різані на* ***по́сто́л'іх*** //

усе ***на рукавíх*** *носи́ӯ* //

Рефлекси старих форм на *-ох* зафіксовані в іменниках давньої *-jo* основи, пор.: *запра́вилос'а* ***по дожджо́х*** / *заота́вилос'а поле* //

ко́ с'а хо́че ***на двох ко́н'ох*** *носи́ти та й на йенну́м ни бу́де* //

Іменники жіночого роду

У називному відмінку іменники жіночого роду мають закінчення *-а* за типом давньої *-ā*, *-jā* основ (*гости́на*, *моты́ка, кобы́ла, кри́жма, соло́ма, солони́на, страпа́чка, папу́ча, ха́ша,* (*ӱ*)*ве́рсниц'а, гусе́л'ниц'а, пасу́л'а, знахӯ́р'а, па́н'ійа, ґаздын'а, ӱдови́ц'а, и́ц'а, хре́сниц'а*), іменники давньої *-ī* основи мають форму з нульовим закінченням (*сӱ́л'*, *піч*, *нӱ́ч*, *кад'*, *мас'т'*, *чи́л'ад'*, *йар'*), іменники давньої *-ъv* основи зберегли старовинну форму називного відмінка, яка виникла під впливом знахідного (*ôстро́ӯ, подышо́ӯ*, *мôркôӯ, ци́р'кôӯ, курагôӯ*), деякі іменники давньої *-ī* основи зберігають старовинну форму (*мыш, вош*), іменник давньої *-r* основи має дві форми називного відмінка (*мати* і *мат'ір'*), пор.: *была́ ӱ вас^{э}* ***бавíл'а*** / *йе́ко́му было д'і́ти бавити* //

йака́ ми а́дде ***вôрôжíл'а*** //

а чíйа ӱто ***куражôӯц'а*** *понад^{ц} ц^{е}ело́м ма́йе / та ӱто то́го лиґі́ника / шчо жоны́ ни ма́йе!*

залабац'кована ***подышо́ӯ*** //

дождж го ӱбиӯ / змок та прийшо́ӯ мôкрый ги ***мыш*** //

л'ізе / ги ***вош*** //

дис' с'а загуби́ла ***мас'ц'*** *на би́бы / туды́ йӱӱ пут'!* //

убра́лам с'а / бо ***сту́д'ін'*** *у мі́н'і* //

У родовому відмінку іменники жіночого роду давньої *-ā-* основи мають закінчення *-ы*: *нийе́ и* ***с'л'іды́*** *за ними* //

д'іти́на с'а допа́ла ***іды́*** //

мі́н'і ни до ***гости́ны*** / ***з га́н'бы*** *бым с'а стра́тила* //

мн'антовала с'а бідá ***головы́*** *ми* //

ды́н'і сут на фарбу / на лист / на по́до́бу ***пеку́чкы*** //

ниé ӱ н'о́го там ниа́кої ***засту́пы*** //

поскріпли ми но́гы ***уд^{т}*** *студено́ӱі* ***вôӯхоты́*** //

гускы́ типи́р' ***сперед сва́л'бы*** *ни чи́н'ат* //

вели́ка гу́л'а ***ма́ргы*** // ґу́л'а, *арх*. ‘великий гурт худоби, череда’.

бы́ло ӱ н'а ма́ло старови́нно́ӱі ***вôӯны*** / *а ма́ло* ***йаґн'а́чкы*** //

Закінчення *-і* мають іменники з кінцевим

м'яким і стверділим шиплячим приголосним основи за типом давньої -jā основи, пор.: *коли с'а дочекати* ***вичúр'і*** *но / ўбы́ н'а Бог //*

и нáкрок ***зимл'і*** *ни йди! //*

у Зан'н'ўм ***коло штац'ійі*** *на чайц'і л'удú через ріку пиривő'зат //* Топонім у цьому реченні – давня назва с. Приборжавського.

шчи нийé ***Ан'ц'і*** *дôмў* (ще не повернулася додому).

кáжут^д / ож ***дô*** *сôрôкôвőйі* ***саўты́р'і*** *душá хóдит коло уб^ншáр'а та гріхы́ збúрат //*

много ***кіндіріц'і*** *ни зыйшло / мýсай было досáжовати //*

с'уды́ через вéршок (= гору) *лéгко пўти на другы́й бўк / ги бы* ***с Кýшніц'і*** *дô Сухô(й)і //*

кôл'бáка йеннá ўпáла ***с кôпíц'і*** *//*

ты шчи мáло ***пасýл'і*** *й'зіў, обис'ми роскáзоваў //*

вőду ***з кырнíц'і*** *ут'ігáут кл'ýкôў //*

ўґлийтовáти ***с хы́жі*** *// ýметати го* ***с хы́жі*** *// шкода пса* ***с хы́жі*** *ýгнати! //*

отá Туркáн'а усé с'а тихо зат'áгне ***до хы́жі*** */ ги гыд / та ўсе трáфит на пôлýденок // кáжу ачúй чорта мáйе // закрáўс'а* ***до хы́жі*** *//*

шчôс'там ***коло хы́жі*** *хмы́лат // там бы́ли йакіс'óтины* ***пил'а хыжі*** *//*

Давнє закінчення *-и* зберігають іменники жіночого роду -ĭ -основи: *отó* ***уд бóлести*** (= болю)

мýсит^д бы́ти прúшча ***смéрти^е*** *//*

такой чоты́ри кіла натопилам бы́ла ***мáсти*** *из ўточин ис свін'í //*

Архаїчне закінчення *-е* збережено в родовому відмінку іменників давньої -ĭ -основи та -ъv -основи: *таґ бы́ли звы́кли д рôпí / шчо чинúли* ***с сóле*** *рôпý так солúли лошкáми мір'áйучи // вакарўў* ***сóле*** *// даў ми быў* ***сóле*** *нáвіру //*

рапкáч из ***бы́ле*** *// поламáў вітер дóґде* ***бы́ле*** (*род. відм.* – прим. В. Н.). был' 'стебло кукурудзи'.

ýнести бы тот бôллўх^г (= *потерту сôлőму*) ***из^е пóстеле^и*** *//*

прийду / а там ***ни пéче*** *ни лáвы* (= нічого немає).

жонá ми ***с пéче*** *упáла //* 'народила дитину'.

пил'а пéче *стойала сўл' //*

было ***чúл'аде*** *а* ***чúл'аде*** *//*

мнóго ***чúл'аде*** *было на упрôгôд'і // йакáс' посил'ýха хóдит / мнóго битіжнőі* ***чúл'аде*** *//* посил'ýха 'інфекційна хвороба'.

пропáў у с'віті й ***гúре*** *з'н'óго нийé //*

ріка нанéсла ***ріне*** *//*

поскріпли ми нóгы ***уд^т стýдене*** *//*

гўр^(')кá хрін' // нийé ***хріне*** *//*

зачерúв им ***кáламуте*** *//*

а убис' / хлóпче / такы́й фáйный / ***ис*** *самőйі* ***грáне*** */ йа ти д'áку ни испőўн'у / ото с'а ни стáне //*

та йа л'ýпка пôц'ул'ýйу / на пліт'і / на пліт'і / тўл'ко у н'а мôлôдőйі / ***рáдосте*** *на с'віт'і //*

йўў ***чéсте*** *доста / дáти* ***чéсте*** (*дáти* ***чис'ц'***, *урвáти* ***чис'ц'***) */ никати* ***чéсте*** (*никати* ***чис'ц'***) *//*

нийе ми ***пóбыте*** *//* (= буття-життя)

чýти бут'іл' / ото ***ут сыросте*** *//*

у йсе відрó ***звéсте*** *дóста будé два пáкличкы сúнеты //*

отó учинúў ***з буйáйносте*** *//*

безвістедýху *// пропáў / нийé з' н'óго* ***вістедýху*** *// нийé з' н'óго* ***вісте^(и)*** *//* ***без зáбыте*** *//*

сúйі м ***йаре*** *йс'і бőкőнчі купúў //* йар' = весна.

Частина іменників жіночого роду має варіантні закінчення *-е* / *-и*: *піч – пéче, -и*; *пőс'ц'іл' – пóстели*; *чис'ц' – честе, -и*; *час'ц' – часте, -и* (записи В. Н.).

сúйі ***йáре*** *ни былó пожарўў у хáшчи ниґдé //* ***уд йарú до óсени*** *//*

мајбўлш ***до óсене*** *будý дóма // чекай д'íўко до* ***óсене*** *// ў* ***осенú*** *уз'му т'а //*

нийé нийáкőйі на ўто ***пóмоче*** *//* ***до*** *ближашчőі* ***пóмоче*** (= до найближчої оселі) *//* ***пóмочи*** *ми ни было / а дáле нараз ми головá проминýла //*

Архаїчні форми з давніх -ū основ відомі передовсім в карпатських говорах [Панькевич 1938, с. 229]. Спираючись на записи І. Верхратського і на свої власні, пор. *кырвé, ужвé, с підóшве, бýкве, до цéркве, коло брытве, до Рокўсвé, любвé, редькве, мóркве*, І. Панькевич окреслив локалізацію давнього закінчення *-е* родового відмінка в цих іменниках [Панькевич 1938, с. 230]. Про збереження старовинних форм на *-е* від деяких іменників колишньої -ъv основи в закарпатських діалектах див. також: [Бевзенко 1960, с. 55; Сюсько 1965, с. 39].

У матеріалах картотеки простежено послідовність закінчення *-е* в родовому відмінку іменників із давньої -ъv основи, з-поміж наведених форм найчастіше фіксується *цéркве* (наз. – *цúр'кôў*), пор.: *звéлли с'а на с'вічкы́* ***до цéркве*** *// купив им* ***до цéркве*** *лáдану ў кадíлниц'у* (кадúло) *//*

раз ід'ім ***до цéркве*** */ а дале до вас //*

побóжный чôлôвíк / ***до цéркве*** *реґулáрно хóдит^д //*

коли молодá ухóдит ис хы́жі божúтис'а ***до цéркве*** */ пуд нóгы́ сы́пл'ут гран' / обы́ на н'у ступáла //*

гőйкали ***колó церквé*** */ ож обы́ л'ýде пут' путпраўл'áли //* путпраўл'áти 'ремонтувати'; гőйкати 'дуже голосно оголошувати'.

Ковáл' голосúў ***коло церкве*** *// л'ýде / тко ни заплатúт пőрційу / буде с'а йти по хыжáх та бýдé с'а бráти ус'о / шчо с'а бýде від'іти //*

ôстрôў (род. ***остырвé***) 'жердина (великий кіл), навколо якої складають для зберігання сіно'; *подышőў*, род. ***подышвé*** 'земляна долівка в хаті'.

Поряд із закінченням *-е* зафіксоване дублетне закінчення *-и* у формах родового відмінка іменників давньої -ъv основи, пор.: *много* ***кырвé*** *// тўй с'а бес* ***кырвé*** *ни ўбы́йде // там бы было* ***кырвé*** *до кôл'íна // ни дорізатис'а до живоjі* ***кырве*** *//*

з кы́рвú *му сорóчка //*

мáйош ис ***кырвú*** *пичőўнкы и подрўбнины* 'ковбаса ліверна'.

купúў ***поросквú*** *//*

У деяких формах збережена давня фонетична зміна – епентетичний *л*: *доста* ***мóркве*** */* ***мôркôўле*** *// нáскоро наскоблúла* ***мóркве*** *//*

Іменник *мати* (*мат'ір'*) в родовому відмінку має форму *матери*, пор.: ***мáтери*** *йим дома нийé та дýба стайўт //*

Форма родового відмінка іменника *бир'* збережена в стійкому звороті, пор.: *тру́тити тил'á* ***з бе́рве*** *// тру́тиш ми тил'á* ***з бе́рве*** ‘нічого ти мені не зробиш!’ ◊ *но́ / а́дде ми на! / най ми тру́тит тил'á* ***з бе́рве*** ‘хай сердиться, він нічого не може мені вдіяти’. За словником М. Грицака, *бир* ‘кладка’, локалізація слова – сс. Вел. Раковець і Довге [Грицак 2017, с. 192]. Пор. у «Лінгвістичному атласі українських народних говорів Закарпатської області УРСР»: *бирь*, *берь*. Кладка (перекинута через річку спеціально обтесана деревина чи міцна дошка для переходу). Слово *бир', бер'* звичайно виступає як іменник -ū основи род., дав., місц. од. *би́р'ви, бе́р'ви, бир'ви́, бирви́,* оруд од. *би́р'вôў, бе́р'вôў,* хоч, правда, нерідко (часто навіть у тому самому селі і в мовній практиці того самого мовлянина) відмінюється і як звичайний іменник -ĭ -основи: род., дав., місц. од. *би́р'і і т. ін.* [Дзендзелівський 1958, карта 94].

У давальному відмінку іменники жіночого роду мають закінчення *-и, -і.*

Старовинну форму на *-и* зберігають іменники давньої -jā основи, давньої -ĭ основи, -ъv основи, іменник *мати*: *ни зна́йу / шчôс'йе* ***свини́*** // (= хвора) / *ни зна́йу / шчо с'а ста́ло* ***свини́*** //

ниспоны́ло ***ку́рици*** *во́ле та здо́хла //*

Ми́т'о пӱшо́ў ***Марíйи*** *на живôкӱс'ц' / живо́кӱст / ба ци прин'іс живôкôсту //*

уда́рити ***д зе́мли*** *//*

давалам ачий триц'ц'ат'ом ***чи́л'ади*** *//*

дӱстаў бронт / ни го́ден тирпíти ***бо́лести*** *//*

прийшо́ў ***ит*** *тӱў* ***ша́рканти*** *//*

пома́лы чил'ан'а дости́гат / шчо ни дин' та ӱсе бли́же ***т^{o} сме́рти*** *//*

каза́ли / ош^{ж} кид' прийдут^{o} гре́ко-католикы ***т^{o} церкви*** */ буде балто́ван'а / будут балтовати* ‘бити, рубати сокирами’.

она пӱшла дôмӱ та нич ***ма́тери*** *ни каза́ла // утказа́ў* ***ма́тери*** *му сусíдом //* утказáти ‘переказати повідомлення кимось, через когось’.

Іменники давньої -ā основи мають закінчення *-і*: *ужé ско́ро ти́мн'і(ӱ)е / йдеме* ***д з'і́мі*** (= наближається зима).

да́йте ***д'ітíн'і*** *цорко́тало / най с'а ба́вит! //*

йака́с'с'а бі́да ста́ла (= *покази́лас'а*) ***годíн'ц'і*** *//*

У знахідному відмінку іменники жіночого роду мають закінчення *-у* (як і в літературній мові): *утказа́ў му / ни да(ӱ)ýт^{o} за н'ого* ***д'ӱ́ку*** *//*

ни сам ***д'ӱ́ку*** *беру́ / ай наму́сали н'а //*

тôбí тре́ба с'аку́ ***каска́р'ку*** */ ги йа //*

звіў ми до хыш^{ж} ***вӱрду́*** [орда́] ‘велика група людей, безладна, галаслива (тут –хлопців)’.

на годи́ну *с'а ӱби́рат //*

Ива́не! ***кни́шку*** (*ӱ ру́кы*) *та учи́ти с'а / бо за́ӱтра бы с кôро́вôў ити́ //*

лишила ***дôӱга́н'у*** *та перебралас'а ў віта́н //*

Матеріали картотеки містять фіксації форми *го́лôў* як наслідок редукції *-у* в знахідному відмінку іменника *голова,* пор.: *скупы́й / шчо й камін'а бы ни даў* ***го́лôў*** *провалити // таки́й скупы́й / шчо ни даў бы й ка́мін'* ***го́лôў*** *провали́ти // иди́ до це́ркве / поклад^{ч}'ц^{с}ôбі ча́шу на* ***го́лôў*** *//*

Іменники жіночого роду -ĭ основи в знахідному відмінку мають форму, яка органічно витворилася із старовинної, але занепад кінцевого *-ь*, що був флексією, зумовив морфологічну зміну (втрату флексії), див.: [Бевзенко 1960, с. 57]: *д'ітва́к рева́ў /* ***нӱч^{дж}*** *ми зба́виў // тӱл'ку* ***нӱч*** *сид'íў // ни спа́вим ц'ілý бо́жу* ***нӱч*** *//*

и три́т'у ***час'ц'*** *ни прин'іс //*

порубáвим ***по́с'ц'іл'*** *на дрывá //*

Форми знахідного відмінка іменників -ъv основи та інших основ на приголосний збігаються з формами називного, пор.: *кужíл'ка –* ***на курагôў*** *держа́к //*

ци́р'кôў *нам прис'íли //* прис'íсти ‘силоміць забрати, заволодіти’.

коро́ву ис сир'с'ц'оў (= повністю) *хо́че да́ти* ***на ци́р'кôў*** *// учини́ли нову* ***ци́р'кôў*** *// бы́ло гоне́ние* ***на Ци́р'кôў*** *// далам* ***на ци́р'кôў*** *гро̂ші //*

лупи́ти йа́йц'а / бу́л'і / йа́блыка, ***мо́ркôў*** *//*

дай йôмý йенну́ ***мо́ркôў*** */ бо голо́ден //*

ушори́ли / ги Свистакы́ ***ма́т'ір'*** *сôбí //*

чу́ти јакуз' ***гир'*** */ ото та ги новину́ //*

В орудному відмінку іменники жіночого роду давніх -ā, -jā основ мають закінчення *-ôў* (широко представлене в південно-західних говорах), яке могло витворитися в результаті випадіння інтервокального *j* і пов'язаної з ним втрати голосним *у* свого складотворчого характеру [Бевзенко 1960, с. 58]. Пор.: *держа́ў кантáр* ***рукôў*** *л'івôў //*

служи́ўс'а на́шиў ***та́чкôў*** *//*

накы́даў ***ло́шкôў*** *токану́ //* кы́дати ‘кидати щось густе, в'язке’.

вôду з кырні́ц'і ут'іга́ут ***кл'у́кôў*** *//*

вер вели́кыў ***сôро́чкôў*** *//*

дали ро́скас / обы на мармурі написано по чи́с'кы / а н'ан'ко даў написати ***лати́никôў*** *по ру́син'ц'кы //*

за себе ***головôў*** *стойит / ни хо́че чу́ти //*

дôл'і ***лӱ́троў*** *зыйдеш удоли́ну //*

иде́ ни сво́йиў ***си́лоў*** *//*

та ги бы му Бӱх ***си́лоў*** *дава́ў // дуже с'а ў н'ого ус'о пло́дит //*

йа сӱл'оў ни зна́йу / ***рôпôў*** *сôл'у //*

В іменниках давньої -jā основи поряд із закінченням -оў поширене закінчення *-иў*, «старше закінчення *-еў,* іноді із звуженням на *-ив*» [Панькевич 1938, с. 227]. Пор.: *јак туды́ коло́ Ужгôро́ду* ***с хви́л'ôў*** (= погода).

иду́ ***за кнедлиц'ôў*** (= *шчо у н'ӱм кнедлі варят*) *//*

овӱ́н ни сво́йиў ***душо́ў*** *говори́т / бес се́бе //*

уда́риў ***копо́ниў*** // кôпôн'а (*емоц.*) ‘голова’.

а ӱвӱн спаў пуд вы́зором / ***пут хы́жиў*** *//*

пут ***хы́жиў*** *ти сто́йу / богда́й ут^{o} т'а искыпíла / йак с'а пуд ним бо́йу //*

ма́хат^{o} / ги пӱп ***кад'íлниціў*** *//*

помíў ***у́лициў*** (*емоц.*) ‘швидко пішов’.

Бог нико́го ни при́йде ***па́лициў*** *би́ти / ай пока́рат по заслу́зі //*

Иван ***с цари́цыў*** *жиў до́кӱ с'а ў них жи́лы ни пӱрва́ли //*

пӱп с'а ***с попади́ў*** *дора́дили // пôбíгли* ***за Афíйиў*** *// пушли́сме* ***з А́нциў*** *//*

шпа́нглиў *уда́риў чôлôвíка на́смир'т' //* шпáнгл'а

'вертикальна планка в огорожі, для огорожі'.

гôлôўниў *удган'áли вôвка / вôвци / з'вір'ôту //*

так тôбóў / ги ***бýлиў*** *удáр'у / шчо роздришнес'с'а / ги бýл'а //*

обúс' с'а ни поклáў ***свинúў*** *// ◊ поклáсти с'а* ***свинúў*** (*свин'ôў*) 'упитися алкогольним напоєм'.

шчо ***с*** *тыў* ***свинúў*** *чинúти //*

В іменниках жіночого роду давньої -ĭ основи в орудному відмінку збережене давнє закінчення *-иў*, часом поряд із дублетним закінченням *-оў*, аналогічним до закінчення орудного відмінка іменників давньої -jā основи. Пор.: *сóлиў – сýл'ôў, пéчиў – пíчôў, мóлиў – мýл'ôў* (записи В. Німчука).

загáрмати / загáрбати ***долóниў*** *//*

свóйиў ***смéртиў*** *умéр // умерти свóйиў* ***смéртиў*** *//*

туй ***смéртиў*** *пахне / бес кырвé с'а ни ўбы́йде // дýже быў бит'íжны́й / тот уже* ***смéртиў*** *ды́хаў // ни свôйôў* ***смúр'т'ôў*** *умéр //*

солúли стрáву рôпôў авад' дрôбôвôў ***сôлиў*** (***сýл'ôў***) //

йа ***сýл'оў*** *ни знáйу / рôпôў сôл'у //*

най идé ***з нóчиў*** */ най идé* ***з нýчôў*** *//*

коли шчось погане присниться, кажуть: *най идé з* ***нýчôў*** *//*

упклáў горóт кôл'кáвôў ***дрýт'ôў*** (***дрóтиў***) // розколóтойе мож ***дрýт'ôў*** *ис'ц'ілúти уйé^{д}нно / ис'ц'агнýти* ***дрýт'ôў*** *//*

стýд'ін'ôў *го ў зáло //* ***стýд'ін'ôў*** *н'а берé //*

стôйу гôрі стурнáдзом ***межи чúл'ад'ôў*** *//*

ус'о пóле заросло ***пáпôрôт'ôў*** *//*

колú увúдиш зайац'а ут'ікáти / трéба ***пйас'ц'ôў*** *бúти ў кол'íно та стáне //*

такойе говориў / шчо пес^{з} бы ***з мáс'ц'ôў*** *ни йз'іў // о^{у}плы́ў* ***мáс'ц'оў*** */ тучны́й //*

У формах орудного відмінка в іменниках -ĭ основи з'являється епентетичний *л*, пор.: *хáркати* ***крôўлиў*** *// бл'увáти* ***крôўл'ôў*** *// заплыло вам óко* ***крôўл'оў*** *//*

Іменники жіночого роду в <u>місцевому відмінку</u>, як і в давальному, мають закінчення *-и, -і*. У картотеці зафіксовано парадигму сполучень прийменника *пô* з іменниками всіх давніх основ у формі місцевого відмінка, тут наводимо лише іменники жіночого роду: *пô вôд'і хóдит, пô голові дýстáў, пô земли, с'а ва'лáў, пô печи л'íзало, пô хыжи розметано.*

Для більшості іменників давніх основ поширеним є закінчення *-и*: ***на хы́жи*** *ў них лáмані возоры́ // порáйити* ***у хы́жи*** *//*

та ци поплáталисте нис'^{з} дах ***на хы́жи*** *//*

скарбўўнúк чоловíк / шчо ўсе ***у хáшчи*** *рóбит //*

мáў ***у хашчи*** *тýў ключ* 'частку власності' // *кôўбіц'і на гôдíн'ц'і / шчо* ***ў хы́жи*** *[/ а ўты вилúкі шчо* ***на церкви*** */* ***на дзвўнúци*** *оты с'а клúчут фýндусы //*

у Лúпши *гôвôр'áт на у* 'укають, мають у < о в нововідкритому складі'.

шчо ***ў тýў*** *велúкўў* ***шкатýли*** *стойúт? //*

волы́ пáсли ***ў ґýли*** *//*

на *с'ўў* ***землú*** *бýл'і ни хот'áд^{т} бы́ти* (= рости, родити – не ростуть, не родять).

мýшка са гóнна учинúти и ***ў пасýли*** */ и ў зúр'н'і //* *ни мож^{ш}* ***при бýри*** *держáти ўдôпúрті двúр'і / бо ланц гóден зайти до хыж* // ланц 'різновид блискавки'.

у Гайдýчкы вôду ***ў кырнúци*** *майдóбре чир'áти / бо блúс'ко водá //*

ни твôрíт нич йа й ***на лáвици*** *перéспл'у //*

у *йакўў* ***ýлици*** *жийетé*? // *стрíтилис'а* ***на ýлици*** *та ачий пўў гóдины стр'áкôн'іли //*

пôс'іў бы быў наўхтéма ***у темнúци*** *//*

ты с'íно там ***на копúци*** *упýчуй //*

пáворос^{з} (*павôрôз'а* зб.) ***на ды́ни*** //

у кóпани *не робúла //*

тéллис'а ***на пóстели*** *четвéро / бо міста ни былó // д'íти с'а íздили* ***на пóстели***

йогó жонá шчи с'а бáвит ***на печú*** *ў попелý //*

кôй нéбо ***ў печú*** *білое / тôўды́ напалéна // дале трéба піч ýлагодити // вéречи мукы́ / та нúкати / ци ни згорúт //*

у тúмнўў осенú 'пізня осінь'.

ни ходú ***по стýдени*** *з мóкрыми руками / бо пôс'íдайут ти с'а //*

на тихóни *дóбре йимáти ры́бу //* тихін' 'тиха частина течії гірської річки'.

уіс'ц' червáк у хрін' та вúдит му с'а / ош ***у хренú*** *мáйдобре //*

◊ бы́ти ***на смертú*** *//*

попрúґум розмы́ла ***у мастú*** *//*

йа ваз'^{с}' дз'íти (*д'íти*) *годовáла* ***ў гôр'у, веселости*** */ а тко менé пôгôдýйе* ***при*** *мôйўў* ***старости*** *//* (варіант) *йа вас^{з} д'íти годовáла* ***ў бід'і тай радóсти*** */ а тко менé пôгôдýйе* ***на*** *мôйўў* ***старости*** *//*

шчи мáло потéрпи / таќá будéш ц'ул'óвана / йак ***у цéркви*** // *нич нийé / ги* ***ў*** *калвúн'ц'кўў* ***церкви*** *// кýл'ко часу дéржит Служба* ***ў церкви*** *//*

йа т'áмлу / на Йвáндил' до пôлýнне были ***ў церквú*** */ а пôпôлу^{д}'н'н'у рознесли старý нáшу хы́жу / отó было 1955 году* (сестра моя Марія – В. Н.).

на курагвú *пáнґлики шôўкôві та ширúнка челлéна // и ўздôўж нúйі из бервíнку вінóк //*

ишлá д'іўчинôн'ка / малинôн'кы рвати / найшла войачика / ***у кырви*** *лежати //*

В іменниках із давньої -ā основи в місцевому відмінку, як і в давальному, закінчення *-і* (кінцеві приголосні основи *к, г, х* при цьому змінюються) Пор.: *фáт'ол на молодúц'у йáли давáти уже* ***пô вôйн'і*** *//*

зайшли ў киндирúц'у ***ў цáрін'і*** *//*

овýн быў штрекáн'ош / ***на штрúц'і*** *робúў //*

отó с'а фáйно ***ў с'пýван'ц'і*** *паровáло* (= римувалося).

при бúтц'і *дíл'кы нийé //*

л'áц'і ***ў городíн'і*** *//*

бýл'і ***ў лупíн'і*** *//*

через стрýнґу ***ў пáс'іц'і*** *кýри хôд'ат //*

у спýз'і *с'а так фáйно бýл'і ýпечут / шчо такí ги варúні //* спýза = попіл, часто перемішаний з жаром.

У <u>кличному відмінку</u> іменники жіночого роду мають закінчення *-о, -е*. Пор.: *прийди /* ***мамко*** */ поникати* (або: *та поникай*) *на мо(й)е ґаздýўство //*

Марíко нибóго */ на бíду с'а ни потвôрú хôт' на ледакóго!*

сус'ідо! Ан'ц'о */ ци йдеме́ за́ўтра на гри́бы? //*

чил'а́дко до́бра! чил'а́тко че́сна / чил'а́тко солотка //

кажи́ / ***д'і́ўко*** */ сво́му вўц'ц'ў / шчо буде́ міни́ти //*

ий кува́й / ***зозули́це*** */ кôй ис'ц'ві́ту і́ла / з'ві́дай ма́т'ір' /* ***бездо́лнице*** */ де серенчу́ д'і́ла //*

Кличний відмінок іменників жіночого роду давніх -ĭ основи, -ъv основи та інших основ, за спостереженнями І. Панькевича, майже не уживаний [Панькевич 1938, с. 227]. В. Німчук записав деякі форми кличного відмінка у розмовному мовленні і в фольклорних текстах, пор.: *но* ***чи́л'аде*** */ тко с'ако́йе ві́д'іў // но* ***чи́л'аде*** *дôбра* (*чесна*)!

ий ***л'убо́сте*** */* ***л'убо́сте*** */ тко тебе́ сотво́риў / богда́й тôму пан Богочко́ царство не утво́риў //*

ий ***ма́ти*** */ ка́же /* ***ма́ти*** */ уже бы ро*ᵘ*кова́ти / ни буде́ш ми упу́ўночи* [*попу́ўночи*] *дви́рі ўдомыка́ти //* (з народної пісенної творчості).

Множина

У називному відмінку іменники жіночого роду мають закінчення *-ы* (за типом давньої -ā основи): *жо́ны, парны́, талпы́, са́ры, ру́кы, коро́вы, -і* (як у родовому відмінку однини -jā основи: *чири́шн'і, бу́л'і, ґазды́ні, вў́ці*), *-и* (з давніх -ĭ, -ъv, -r основ): *доло́ни, ко́сти, кы́рви́*. Пор.: *там* ***вербы́*** *росли́ //*

слу́хай / йакі́ ў н'ўм ***кас*ᶻ*кы́*** *//*

там ***жо́ны*** *мали схузу* (*жарт, арх.*) 'збори, сходини'.

сто́нкнут ти ***ла́бы*** *// стўй та буду́т у т'а тôўсті́ //*

тўл'ко сид'і́ли на йеннўм мі́с'ц'і шчо ***блыхы́*** *с'а ўчини́ли //*

прийшла́ ми (*Петрови Ба́бин'ц'ови*) *бы́ла пове́стка на Донба́с та самим пўшôў у фезео́ в Йенакі́йево / ни хот'івим коси́ти колго́зови за дис'а́тойе // такі́ ў н'а бы́ли* ***доло́ни*** */ ги* ***талпы́*** *//*

свербл'ат го ***доло́ни*** */ биў бы с'а //*

аж бы ***балты́*** *з неба па́дали, а йа д вам прийду //*

на тўм пла́т'у бы́ли ***бо́йты*** *//*

пудгартай издо́л'ў корч / там маут быти ***мали́ны*** *//*

быва́ло кид'упа́ли ***пол'а́двиц'і*** */ би́ли до́шчку / та знима́ли пол'а́двиц'і / кла́ли до́шчку на подышви́*ᵉ *та би́ли ў н'у //*

мôлôді́ сід'і́ли на зйа́з'у / там / де с'а ***лавіц'і́*** */ ў кут'і́ / зйа́зуйут //*

ка́н'і *л'іта́ут / зби́рац'ц'а на дошч //*

тво́йі с'а ***вў́ц'і*** *самі́ у́лучили* (= вийшли, виділилися з отари).

там такі́ ***про́кл'ати*** (Nom. pl., від *про́кл'ат'* 'зла людина').

◊ *Ива́н такы́й у́схлый / шчо лиш ко́жа тай* ***ко́сти*** *//*

каўчуко́ві ***подышви́*** *на топа́нках //*

кы́рви́ *текли́ //*

У родовому відмінку множини для іменників жіночого роду характерні нульове закінчення (*зўр, хыж, рук, шчўпо́к, д'іво́к, жўн*) і закінчення *-ўў* (*бабу́ў, сестру́ў, хыжу́ў*) як вплив закінчення іменників чоловічого роду в родовому відмінку множини [Панькевич 1938, с. 219]. Пор.: *прийшло* ***жўн*** *а* ***жўн*** *//*

быў коло ***вўц'*** *//*

тако́йе / ги ***с погани́ц'*** *вар //*

*йе тых*ᶻ ***бул'*** *на йеде́н і́деник //*

шчо / ты ***без рук*** */* ***без нўг*** */ шчо ни го́денис' ити́ ?*

да́ўно / кôй прийшли с церкве до молодого / на пара́ду стрі(г)л'али ***с пушо́к*** *//*

дошч л'л'е / ги ***з'*** ᶜ ***ц'іво́к*** *//*

нийе ў н'о́го ***сестру́ў***

Родовий відмінок множини позначений варіантністю словозмінних закінчень: *мно́го* ***парну́ў*** *// шчо ты мін'і посте́лиш / кид' ты* ***паре́н*** *ни ма́йеш?* (нар. пісня).

ци йе ***с*** *тых* ***йа́фўн*** (***йа́фôнўў***) *йакый до́ходок //* до́ходок 'прибуток'.

Для іменників давньої -ĭ основи у позиції родового відмінка множини найбільш поширеним є закінчення *-ий,* у якому *й* часто відпадає [Панькевич 1938, с. 228], пор.: *накла́лам бы́ла таку куд'і́лку из дис'ат'о́х* ***го́рсти*** *//*

У давальному відмінку іменники жіночого роду мають закінчення *-ам*, пор.: *дзирўўнико́м ку́р'ат* (*обкурювати*) ***вўц'ам*** *вўмн'а //*

ни мож ***нитка́м*** *найти́ р'ад, попутул'калис'а //*

Закінчення знахідного відмінка в іменниках жіночого роду множини такі самі, як у називному, пор.: *путку́р'овати* ***пчо́лы*** *ўбы ни куса́ли чôлôві́ка у пчола́рни //*

на зили́нўў полоні́н'і пасе́ ôлін' ди́кый / тко ни л'у́бит чужі́ ***жо́ны*** */ тôму́ гріх вели́кый //*

зве́лли с'а ***на с'вічкы́*** *до це́ркве //*

йакы́йис' пи́ндил' носи́ла / ни ***сорочкы́*** *на́с'кі //*

ий пле́сну ***у доло́ни*** */ убы с'а поколо́ли / йа т'а / ры́пко / ни поли́шу л'уби́ти нико́ли* [варіант:] *хыба́ ниповóли //*

кра́сні сôбі ***плахты́*** *А́н'ц'а* ***на пости́л'і*** *купи́ла //*

йа май л'у́бл'у шу́ті ***ко́зы*** */ ги рога́ті //*

плийса́к такойе ги га́чок // на здôбу га́чка // тым угл'ар'і́ ут'ігайут ***гôлôўн'і*** *с пе́чи //*

у йакы́й р'ад ты Васи́л'у мін'і́ дару́еш ***кôсіц'і****?*

заверни́ ***вў́ц'і*** *// не по мі́шан'у / а на мі́шан'а на́раз до́йат* ***вўц'і*** *на́міру* 'для міри'.

В орудному відмінку іменники жіночого роду в множині мають закінчення *-ами, -ома*: *дам ти йако́го чо́рта та лиш* ***нога́ми*** *стереби́ш //*

*ий ци йа быў ни лиґі́н' / гріг*ˣ *бы́ло каза́ти / допўўночи* ***за д'іўка́ми*** */ дôпôлу́д*ᴴ*не спати //*

ве́речи д гôрі ***лабо́ма*** (*нога́ми*) *емоц.* 'дуба врізати, здохнути, померти'.

Иван ***з вилкома*** *іс'ц' //*

Для іменників у місцевому відмінку характерним є закінчення закінчення *-ах,* а також рефлекси давніх форм на *-ох*, пор.:

*переби́рат*ᵈ */ ги кôўдош* ***у па́лиц'ах*** *//*

по ногах *йўў пўшла тако́йе / ги ми́рикўт //*

кучку́йут ***по хыжа́х*** *//*

на двох ***курагôўл'ах*** або ***курагва́х*** *//*

у дôлôн'ох *держа́ла пі́т'а //*

*исе́ подовы́й хліп*ᵇ */ ни* ***ў тепша́х*** *пе́ченый //*

Форми кличного відмінка іменників жіночого

роду в множині збігаються із формами називного, пор.: *ану́ **д'ӯкы́** / дрыва́ ӯзбирати та на́рас ӯ дрывар'н'ӯ //*

Іменники середнього роду

Іменники середнього роду, які в давнину належали до різних основ, частково зберігають давні типи відмінювання. З усіх давніх основ лише -о основи і -t основи становлять два окремі класи відмінювання [Панькевич 1938, с. 235]. Іменники середнього роду в картотеці В. Німчука ілюструють збережені давні відмінкові форми.

Однина

У називному відмінку однини іменники середнього роду мають закінчення *-о, -е, -а, пор.: бйе ми с'а **око** //*

*йенно́ **брыво́** ӯ н'о́го біл́ое //* брыво́ 'брова'.

*исе́ **ка́ча** вида́ӯ здо́хне / ӯже дру́гый дин' кі́ӯкат* (*з'і́ӯкат*) //

*ото́ тако́йе / ги чорт **ку́р'а** / ут'і́кат гет кôй го чил'а́н'н'а клі́че //*

***вӯ́мн'а** йӯӯ йа́ло пу́хнути //*

У родовому відмінку іменники мають закінчення *-а, -е*, пор.: *мало шчи **вина́** улл'і́ //*

*спу́дити пốт'а **з гн'ізда** //*

*ци йе ӯ ваз^{с} да́шчо **молока́** //*

*лишé май дай коро́ві **бы́л'а** //*

*ныйе ӯ ку́рiц'і **во́ле** //*

Особливості словозміни зберегли іменники колишньої -t основи. Зауважимо, що в родовому відмінку іменники середнього роду мають закінчення *-и*, а старе закінчення *-е*, за висновками І. Панькевича, трапляється лише деінде [Панькевич 1938, с. 244]. В опрацьованій частині матеріалів виявлено форми родового відмінка однини лише із старовинним закінченням *-е*, пор.: *такы́й шіковный / ги згы́блого (здыхлого) **тил'а́те** хвӯст //*

*нийé з н'о́го нийа́кого р'аду́ **с$^{з'}$** ц'$^{с'}$о́го **пôрôс'а́те** //*

У давальному відмінку іменники зберігають давнє закінчення *-у*, поряд із ним часто трапляються форми з *-ови* (за зразком відмінювання іменників чоловічого роду -о основи), пор.: *приставис'ми так **иц^{т} ци́р'ц'у** / йаґ д гôрôді́н'і хміл' //*

*пӯшли́ **т с'і́ну** // ма́мка тай н'а́нко **т$^{дц'}$ с'ц'і́нови** (**иц$^{зд'}$ с'і́ну**) //*

*ни дзвони́ли та припусти́ли **т^{д} село́ви** бу́р'у //*

*поча́ӯ ôвӯн л'і́сти **ид гн'ізди́ови** та покла́ӯ ру́ку на гн'ізди́ / а пốт'а ӯт'ікло//*

Іменники давньої -t основи мають закінчення *-и*, пор.: *таґ^{к} му ру́кы хôд'ат* 'рухаються' */ ги здыхлôму **тил'а́ти** хвӯст //*

Закінчення іменників середнього роду в знахідному відмінку таке, як у називному, пор.: *сокотити йак **о́ко*** (*о́чи*) *в голові́ //*

*ни тінтôŷ ти **пис'мо** пі́шу / ай зеле́ным пи́р'ц'ом //*

*удобра́ли го бы́ли **ӯ вôс'ко** //*

*тако́йе набра́ла **бере́мено** / ги дурный / кôй дви́р'і н'іс //*

*да́йте д'іті́н'і **цоркóтало**, най с'а ба́вит! //*

*у́хлипаӯ (у́сербаӯ) пốӯнойе **бл'у́до** лопато́к //*

*на́л'іто йду **у село́** //*

*ма́йе **д'і́ло** / тай най ôру́дуйе //*

*збира́ти бы **с'і́но** / бо не́бо с'а йа́ло молоди́ти //*

*шчо ты з ниӯ ма́еш за **каско́ван'а** //*

*нис'н'а **ӯ се́рце** жа́лкат* (= покольскує).

*спу́дити **пốт'а** з гн'ізда́ //*

В орудному відмінку всі іменники середнього роду мають закінчення *-ом,* пор.: *ни тінтôӯ ти пис'мо пі́шу / ай зеле́ным **пи́р'ц'ом** //*

вичи́р'а бы му (*йӯӯ **за мôр'ом***) // 'побажання відьмі, відьмакові, лихій людині'.

*потычити по́ле 'позабивати рӯскы́ зилині / **з ли́с'ц'ом** / а наӯтố / обы́ л'у́де знали / шчо там па́сти / попа́совати ни мож^{ш} / чôлôвік^{г} хо́че / обы́ с'а заота́ӯчило / обы́ была ота́ва' //*

*на́видиш тӯлко сід'і́ти **с тым уши́ван'ом** //*

*у́спи^{е}лала вốду з ла́вора **гôр'н'а́т'ом** //* спила́ти, спела́ти 'черпати рідину'.

*коро́ва забы́ла / йак **тил'а́том** бы́ла //*

*кôрốву дӯста́ӯ **ис тил'а́т'ом** / свин'у́ с порос'а́ты //*

У місцевому відмінку іменники середнього роду мають закінчення *-і, -у*, давні закінчення *-и, -ови,* пор.: *тӯ́л'ко сид'і́ли **на** йеннӯ́м **мі́с'ц'і** / шчо блыхы́ с'а ӯчини́ли //*

*она ӯто рознéсла **по селу** //*

*згóры **на дири́ӯл'у** ли́с'ц'а пôжốӯкло́ //*

*сид'іти ги **на ти́р'н'у** //*

*ни́кай / тӯй с'а **ӯ тир'н'у** ди́ка свин'а ӯпороси́ла / корыто сôбі́ у́рыла //*

*вӯсик – такойе чорнойе доӯганистойе **пô вӯмн'у** кôрôві / ги овéс //*

*гинтам **у рӯ́шчу** / ӯ тимийи́ с'а ку́риц'а несла́ //*

*моли́ли с'а за ду́ші **ӯ чистилишчу** //*

*жийé **на** старӯ́м **ме́тлишчу** //* ме́тлишче 'обійстя'.

*пу́пчик **на йа́блыкови** //*

*россмерти́лис'а **у серци́*** 'повмирали, тримаючи образу взаємну'.

*и дин' исме **ӯ серци́ ни бы́ли*** (= сердилися, ображалися одне на одне).

*сту́ды йӯӯ **на лици** // пістріґы **на лици** //*

*у шлôӯту́ иншака трава́ росте / ги **на по́ли** //*

*тогды́ за т'а ми́лый забу́ду / йак **у мори** на ка́мени бирвінку добу́ду //*

*хо́дит **по сốн'ц'ови** // иди́ ӯ хо́лод^{т}! // ни́кай / ужé дру́гый дин' **на со́нци** пла́т'а / бл'і́дне (=линяє фарбування) //*

*ӯз'ми да́шчо и́ншойе / бо **ӯ коры́т'ати** причи́на кы́сне //*

Множина

У називному відмінку іменники середнього роду мають закінчення *-а, -і, -и*, пор.: *са́мі дрӯбні́ **йа́блыка** с'а ӯпстали //*

*йакі йсе **бл'у́да**? ни ц'ін'ані́?*

*чотыри **синича́та** у́лит'іли з дупла́ //*

*бол'ат н'а **плéчі** //*

Родовий відмінок означений нульовим закінченням, пор.: *там у кніз'і Йу́ра Чо́рный мало наших **слӯӯ** / вида́ӯ и там проц'іди́ли //*

*из двац'ц'ат'ох **ку́р'ат** лиш ми с'а с'ім упста́ло / дру́гі ма́чка сус'іц'ка пôіла //*

Іменник *око* в родовому множини зафіксований як і з нульовим закінченням, так і з закінченням *-и* за зразком іменників жіночого роду давньої *-ї* основи, пор.: *такóйе файнойе йаснóйе плáт'а / вôн' за* ***з вӱч*** *мéче //*

шчо? ты ***без очи*** *та ни видиш / ож дошч тáкôй туй?*

У давальному відмінку іменники середнього роду мають закінчення *-ам, -ӱм* (рефлекс давнього *-ом*), пор.: *ци далáс' тил'áтам* (***тил'атӱм***) [істи] //

видáў мидвід' ишôў ***ид тил'атӱм*** //

нôрôс'áтӱм *істи варúт //*

Закінчення *-ӱм* широко виступає лише в боржавських говірках [Сюсько 1965, с. 74].

Форми знахідного відмінка однакові із формами називного, пор.: *начинúли* ***пужалá*** */ обы́ ни йшли дикуны́ //*

анýш пóдай ми ***бл'ýд'а*** //

нáзиму пр'áчу ***йаблыка*** //

тко ти казáў / пл'ун'му ***межи óчи*** // *сóнце ми зас'л'іпúло* ***óчи*** //

пúр'цата *треба купити ход'ᵐ' дві //*

у Рáкӱӱци ***за черенá*** *на ножú кáжут липкы //* черенó (звичайно у мн.: черенá).

ни гóйкайте / бо ***пíт'ата*** *ў jajц'ох поглушитé //*

кобы́ла ӱжеребúла дві ***жúрибл'ата*** //

зáшчо с' сôвý биӱ? а ӱна / шчо ***пôт'ата*** *имат*!

З-поміж кількох закінчень іменників середнього роду в орудному відмінку картотека містить фіксації закінчень *-има*, *-ома, -ы,* пор.: *ни кáже нич / лишє стúскат* ***плечúма*** */ видáў с'а ган'бúт //*

ухома *м чуў // стрúгла* ***ухóма*** //

отá / шчо хóдит с'уды́ ***з йáблыкы*** //

В. Німчук зафіксував значну кількість форм орудного відмінка із давнім закінченням *-ы,* яке, як відзначив І. Панькевич, орудний множини лиш рідко зберігає [Панькевич 1938, с. 247]. Поданий матеріал дає свідчення про збереження закінчення *-ы* в іменниках із давньої -t основи. Пор.: *идý* ***за убрус'áты*** (= за рушниками) //

ходúти «пасти» ***з йаг'áты*** //

ходúў ***из йаг'áты*** *у корчӱӱлу попри хы́жи //*

пýл'ка ***с пýл'чаты*** *шчúпл'ут травý //*

пôй сôбí ***за кáчаты*** // 'за каченятами'.

найшóў мáтиц'у ***з ливин'áты*** //

жýритс'а она ***хрúс'н'аты*** //

кôрóву дӱстáў ис тил'áт'ом / свин'ý ***с порос'áты*** //

Місцевий відмінок іменників середнього роду репрезентований закінченнями *-ох, -іх,* пор.: *мин'і* ***в óчох*** *мири(н')конит* 'мерехтить'. *удáривимс'а / шчо дзвіздú* ***ў óчох*** // *ижз жал'ý ми с'а слыз;' ӱчинúли* ***ў óчох*** //

пóлýда ў н'ого ***на óчох*** //

бідá ни хóдит ***по*** *дирúӱл'у* / (***дирúӱл'ох***) / *ай по л'ýд'ох //*

ни гóйкайте / бо пíт'ата ***ў jajц'ох*** *поглушитé //*

там / де квóчка сидúт (***на***) ***йáйц'ох*** */ ни може дуже голосно говорити / габр'ákати / бо пíт'ата пôглýхнут //*

болит' н'а ***ў плéчох*** //

такы́й му бôл'áк ***на плéчох*** / *ги пйáс'ц' //*

идé Йван та ӱсé йі нóсит ***на плéчох*** */ ги брôӱцáк* 'торбинка (мішечок) для носіння хліба з собою'.

◊ *видáў у мéне головá* ***на плéчох*** 'я при своєму розумі'.

у *двох* ***мíс'ц'іх*** // ***у*** *тр'ох* ***мíс'ц'іх*** // *пр'áче му* ***у*** *двох* ***мíс'ц'іх*** *на нôз'і // потереблено* ***у*** *двох* ***мíс'ц'іх*** // місто 'місце'.

жиў бы сто гóдӱў ***нô пôт'ат'іх*** //

Множинні іменники

У називному відмінку спостережено закінчення *-и*, *-ы*, *-і*, *-е* (*кл'íти, плéт'кы, брíхн'і, дрӱжджі, л'ýде, сáне*), пор.: *гóйкало колó церкéвé / ож обы́* ***л'ýде*** *пут' путпраӱл'áли //*

ий дóле нишчаслúва / ◊ колóтиш ми с'вітом / кáжут ***л'ýде*** */ аж ми горастэд / такы́й бы йим д'íт'ом //*

сáне *плыт'áт коло йáрка //* плыт'іти 'сунутися, рухатися боком (про сани, санки)'.

кой зайшли ***мад'áре*** *та ткôс' на ôшкóл'і быў написáў ґрийдôў велúкыми буквáми «слава Украйíн'і» та менé та брáта клúкали жандáре на лôктóн'у //*

Для родового відмінка характерні закінчення *-ӱў, -и, -е,* нульове закінчення.

кáжут' ож упӱӱночи ***сперед вôдôшчӱў*** *водá стайé винóм //*

начинúли ***плéт'кӱў / бríхн'ӱў //***

ишє чóго ты / пáленочко / признáйс'а признайс'а / с'ім кіл цýкру / кíло ***дрӱжджӱў*** */ ýпий та заткáйс'а!*

Іменники чоловічого роду давньої *-ї* основи мають форму родового множини *-ий* з опущеним *й* (цих іменників небагато), пор.: *кой рóӱта* ***л'удú*** *кол'адовáли на цир'коў / быў йедéн / шчо міх носúў / кликаўс'а кӱн' / а д'ітвак ходиў из нúми из дзвӱнком //*

л'удú *а* ***л'удú*** *бы́ло // чúл'аде а чúл'аде // тӱлко много* ***л'удú*** *шчо рас //*

Під впливом іменників давньої *-ї* основи оформилися деякі іменники *-jo* основи з флексією *-ей* [Бевзенко 1960, с. 82]. В обстеженому матеріалі зафіксовано усічені й фонетично змінені варіанти закінчення іменника *грóші* в родовому множини: *таплóӱка пóӱна* ***грôши*** // таплóӱка 'великий гаманець, капшук'. *шчо хóчеш? по 50 тúс'ач* ***гróше*** //

там шчи ***д'ітú*** *будé дóста / йсе пéршойе / міх с'а лишéн' розйазáў!*

прийшлá рóӱта ***д'ітú*** // *урóдилос'а двóйе* ***д'ітú*** // *склúкаў ачúй ус'íх* ***д'ітú*** *с селá на слúвы //*

отó му будé ***з дзº'ітú*** *нá д'іти* (= з роду в рід, від роду до роду).

лисúц'а кáже / дай ми с'а кул'ко хóчу ***курú*** *наíсти //*

Нульове закінчення презентують такі приклади: *гор'с'ц'* (род. відм. *гóрсте*) ***колопúн'*** // *ни лúшис'с'а* ***дрыў*** 'облиш дрова, не чіпай дрова'.

У давальному відмінку множинні іменники мають закінчення, *-ом, -ӱм*:

ий дóле нишчаслúва / ◊ колóтиш ми с'вітом / кáжут л'уде / аж ми горастэд / такы́й бы йим ***д'íт'ом*** //

пôймаўс'а / ош купит^{o} ***д'íт'ом*** *баўкы́ //* пôймати с'а 'обіцятися'.

даў ***л'ýд'ом*** *íсти // Господи Боже помага́й ус'ім* ***л'ýдом*** */ мін'í // ма́й //*

ни ходíт ***л'уд'ом*** *óчи дéрти* (= силоміць, проти їхньої волі, бажання колядувати, щедрувати).

ты бис' сим ***гро́шом*** *раз два óчи промы́ў* (= *скил'товаў*) // *промы́ў óчи тым* ***гро́шом*** *= пропив //*

ста́роста на сва́л'бі ка́же: вінчýйеме ***мôлôд'а́тўм*** *н'їўро́ку дô ро́ку два зôлôтí хло́пц'і //*

пўшôвис' ***ид вôро́тўм*** //

У знахідному відмінку закінчення множинних іменників відповідають закінченням називного, пор.: *де будé тепло ў хы́жи / кит'им лиш типи́р'* ***дрыва́*** *ў шпо́рі путпали́ла //*

дав вам Бўг дôбрі ***д'íти*** (*-ых д'іти́*) //

сорочкы́ ***прô д'íти*** //

гудé ти ў гру́д'ох / ги ***ў ба́сы*** (гус'л'і) //

*рí*зати ***ў гýс'л'і*** 'дуже голосно грати на скрипці'.

покла́ли йих ***у вôдôнўскы́*** 'в кінці лави, де, звичайно, клали відра з водою'.

ýдас'ц' му ***гро́шí*** */ та до́ўгы́ пўдут надýх //* надýх = вмить.

нарубáла ***са́не*** *дрôў та ўпôвíла ча! вогоў! //* Ча! 'вигук, яким спонукають волів іти праворуч'. *ган'биц'ц'а / ги кобы́ла / кой* ***са́не*** *звéрне* 'не соромиться'.

Оформлення відмінкової позиції орудного відмінка множинних іменників відбувається за допомогою закінчень *-ами*, *-ома, -ми, -и, -і.*

благослови́ў ваз^{c} Бўг дôбрыми ***д'іточка́ми*** //

раз ткóс'с'а за́йду си́ми ***нагави́ц'ами*** //

Значна група іменників записана з давнім закінченням орудного відмінка двоїни *-ома*: *с'пўва́й* ***за гусл'о́ма*** */ кид ни с'пўваш^{ж}* ***за гусл'о́ма*** */ а ты сиди́ дома // игра́й* ***за гусл'о́ма*** (= танцюй під скрипку).

сперед ***двир'о́ма*** *// ни́кайут / а йих ма́ти* ***пуд двир'о́ма*** *// кид' при́йдеш^{ж} пўзно / будéш* ***пуд двир'о́ма*** *кол'адова́ти //*

йти ***за грабл'ома*** (йти по свої, позичені комусь граблі).

вило́ма *пô вод'í пúсано // загáрмаў* ***вило́ма*** *мно́го с'íна //*

тече вода́ невели́ка / тече вода́ ***рín'ми*** //

йшли ***сан'ми́*** //

ци ты ў со́бі (= при собі) / шчо тако́йе говори́ш / ни буд' ***д'íти*** (= не будь наївним).

лит'íла ***дôл'ў гара́дічі*** (instr. pl.)

У множинних іменниках у місцевому відмінку зафіксовані закінчення *-ох*, *-іх*, *-ах*: *ко́рсы* ***на са́н'ох*** *// наўпúрид'і* ***на са́н'ох*** *сидúт кіргáш / шчо сан'ми́ кіргýйе //* кіргова́ти '*кормувати*'.

на шири́гл'ох *рін' носи́ли //* шири́гл'і 'різновид носилок'.

ша́рган' ***на біци́гл'ох****. угор.* sárhányó 'брудозахисне крило'.

ты с'а на мо́тôрі привіс? н'ет! ***на бíци́гл'ох*** //

ни везýс'а / бо де́фек ***на біци́гл'ох****, на го́лис'і //* де́фек 'прорив на камері колеса'.

◊ сиди́т^{o} / ги чорт ***на гро́шох*** (= невідступно).

надра́гош йакы́йис' прийшôў быў / ***у надра́гох****, а л'ýде тôўды́ ходи́ли лиж^{ш}* ***у га́т'ох*** *// там* ***у нагавиц'ох*** *// у новы́х* ***нагави́ц'ох*** //

мука́ там ***у кл'íт'ох*** *// там йе* ***ў кл'íт'ох*** *міх //*

кобы́лка ***на гýс'л'ох*** 'скрипці' // ***на гýс'л'ох*** *тили́н'кат // нашпанова́ў струýны на гітáрі /* ***гýс'л'ох*** *// Ма́ўрiц шваб быў / файно гуў* ***на гýс'л'ох*** //

на *с'акы́х* ***гýс'л'ох*** *они́* (*ци́гане*) *ни гудýт / ай де́ржат у скри́ни //*

сважа́йуц'ц'а ***на д'íт'ох*** //

тўл'ко ***ў кýр'ох*** *ушелўў / ги по́пелу!*

ни́кай / на ***кýр'ох*** *с'а пот'íшиў* (= зігнав злість) //

гудé ти ***ў грýд'ох*** */ ги ў ба́сы* (гус'л'і).

у грýд'ох *ми гудé* 'чути свистячі звуки при простуді великій'.

гуди́ гуда́ку ('грай на скрипці, скрипалю') / *гуло́ бы ти* ***ў грýд'ох!*** (*жарт.*).

ста́лам коло́ ку́т'ц'ўў // ими́ла трус'ка́м ***у йасл'ох*** *розгорта́ти //*

відро́ там йе ***ў с'íн'ох*** *// там йе вода́* ***ў с'íн'ох*** *на стўлци́ //*

мене́ ма́мка поро́дила ***ў с'íн'ох*** *на драбíн'і // она́ йих запе́рла* ***ў с'íн'ох*** //

руле́та ***на дви́р'ох*** *// засува́јло / шчо ў нас* ***на дви́р'ох*** //

коло́ ворўт чин'ат двир'ц'ата / ***на двир'ц'ох*** (***двир'ц'ат'ох***) *кладут^{o} за́мок //* за́шчапок, за́шчапиц*'* ***на двир'ц'ох*** //

рôскôлôўс'а вало́к ***на гра́бл'ох*** //

вінкы́ на сва́л'бі ви́ут // уже было ***пô вінка́х*** */* ***пô ві́н'ц'іх***

та ги ***ў кату́н'іх*** //

мы́ц'ка сіді́'ла ***на вôро́т'іх*** //

ото́ бы́ло ***при стары́х мад'а́ріх*** «у часи Австро-Угорщини» (на відміну від часу гортіївської окупації 1939–1944 рр.).

оти́ц' му быў волосма́н ***при мад'а́ріх*** */ волосма́н'ош // нашча́даў с'а шчи при* ***при стары́х мад'а́ріх*** //

йакы́й ты ківільны́й ***у*** *новы́х* ***нагавичка́х*** //

Для іменників у кличному відмінку характерні закінчення, як у називному відмінку множини, пор.: *но,* ***л'ýде****! // но,* ***л'ýде*** *дôбрі // но /* ***л'ýде*** *чúсні! //*

Висновки. Опрацьована частина рукописної картотеки Василя Німчука засвідчує багатий достовірний матеріал для системного дослідження особливостей словозміни іменників у говірковому мовленні. Зафіксовані відмінкові форми іменників, що виявляють діалектну специфіку словозміни, зберігають архаїчні риси відмінювання іменників давніх основ в одній із старожитніх говірок закарпатського говору. Перспективу дослідження вбачаємо в системному аналізі словозміни іменників за матеріалами рукописної картотеки В. Німчука.

Література

1. Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови (Нариси із словозміни та словотвору). Ужгород, 1960. 416 с.

2. Воронич Г., Матвіяс І. Вплив родової диференціації на формування типів словозміни іменників в українських говорах. *Проблеми сучасної ареалогії*. Київ: Наукова думка, 1994. С. 265–273.

3. Галас А. Архаїзована діалектна лексика в рукописній картотеці Василя Німчука. *Україністика в Угорщині та поза її межами III*. Матеріали міжнародної наукової конференції 12–13 жовтня 2023 року. Ужгород: РІК-У, 2024. С. 83−94.

4. Галас А. Порівняльні звороти в рукописній картотеці В.В. Німчука: структурно-семантичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету*. *Серія: Філологія*. Вип. 2 (50). Ужгород, 2023. С. 76–88.

5. Грицак М.А. Матеріали до Словника українських говірок Закарпатської області. Вип. 1: А–Б / За ред. П. Ю. Гриценка. Київ: КММ, 2017. 380 с.

6. Дзендзелівський Й. Іван Панькевич як діалектолог. *Науковий збірник музею української культури в Свиднику*. Пряшів, 1969. С. 167–208.

7. Дзендзелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (Лексика). Ч. 1. Ужгород, 1958.

8. Історія української мови. Морфологія: монографія / С. П. Бевзенко, А. П. Грищенко, Т. В. Лукінова, В. В. Німчук, В. М. Русанівський, С.П. Самійленко. Київ: Наукова думка, 1978. 539 с.

9. Німчук В.В. Закарпатський говір. Українська мова: енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол.: В.М. Русанівський [та ін.]. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 189–191.

10. Німчук В. Причинки до закарпатського діалектогенезу. *Український глотогенез*. Матеріали Міжнародної наукової конференції (1). Житомир: Полісся, 2015. С. 19–37.

11. Німчук В.В. Спостереження над словотвором іменника в говірці села Довге, Іршавського району (Суфіксація). *Наукові записки Ужгородського державного університету*. Том XIV. Діалектологічний збірник. Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 1955. С. 169–192.

12. Панькевич І. Українські говори Підкарпатської Руси і сумежних областей. З приложенням 5 діалектологічних мап. Ч. І: Звучня і морфологія. Прага, 1938. 549 с.

13. Рябець Л. До питання опису словозміни іменника в говірці. *Український діалектологічний збірник*: Книга 3. Пам'яті Тетяни Назарової. Київ: Довіра, 1997. С. 64–74.

14. Сюсько М.І. Відмінювання іменників середнього роду з основою на приголосний у говорах Закарпаття. *XII республіканська діалектологічна нарада.* Тези доповідей. Київ, 1965. С. 72–74.

15. Сюсько М.І. Збереження архаїчних залишків та сліди аналогії в іменниках жіночого роду колишніх ъv-основ у закарпатських говорах. *Тези доповідей і повідомлення до II-ї наукової конференції аспірантів*. Ужгород, 1965. С. 35–41.

16. Сюсько М.І. Іменники називного відмінка множини на ***-ове*** в закарпатських говорах. *Праці XII республіканської наради*. Київ: Наукова думка, 1971. С. 194–204.

17. Сюсько М.І. Родовий відмінок однини іменників чоловічого роду в говорах Закарпатської області. *Матеріали XXI наукової конференції Ужгородського державного університету*: Серія філології. Київ: Видавництво Київського університету, 1967. С. 139–142.

References

1. Bevzenko S.P. (1960) Istorychna morfolohiia ukrainskoi movy (Narysy iz slovozminy ta slovotvoru) [Historical Morphology of the Ukrainian Language (Essays on Word Change and Word Formation)]. Uzhhorod, 416 s. [in Ukrainian].

2. Voronych H., Matviias I. (1994) Vplyv rodovoi dyferentsiatsii na formuvannia typiv slovozminy imennykiv v ukrainskykh hovorakh [The Influence of Gender Differentiation on the Formation of Declension Types of Mouns in Ukrainian Dialects]. *Problemy suchasnoi arealohii*. Kyiv: Naukova dumka. S. 265–273 [in Ukrainian].

3. Halas A. (2024) Arkhaizovana dialektna leksyka v rukopysnii kartotetsi Vasylia Nimchuka [Archaic Dialect Vocabulary in Vasyl Nimchuk's Handwritten File]. *Ukrainistyka v Uhorshchyni ta poza yii mezhamy III*. Materialy mizhnarodnoi naukovoi konferentsii 12–13 zhovtnia 2023 roku. Uzhhorod: RIK-U, S. 83−94 [in Ukrainian].

4. Halas A. (2023) Porivnialni zvoroty v rukopysnii kartotetsi V.V. Nimchuka: strukturno-semantychnyi aspect [Comparative Appeals in the Handwritten File of V.V. Nimchuk: Structural and Semantic Aspects]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Filolohiia.* Vyp. 2 (50). Uzhhorod S. 76–88 [in Ukrainian].

5. Hrytsak M.A. (2017) Materialy do Slovnyka ukrainskykh hovirok Zakarpatskoi oblasti [Materials for the Dictionary of Ukrainian Languages of the Transcarpathian Region]. Vyp. 1: A–B / Za red. P. Yu. Hrytsenka. Kyiv: KMM. 380 s. [in Ukrainian].

6. Dzendzelivskyi Yo. (1969) Ivan Pankevych yak dialektoloh [Ivan Pankevych as a Dialectologist]. *Naukovyi zbirnyk muzeiu ukrainskoi kultury v Svydnyku*. Priashiv, S. 167–208 [in Ukrainian].

7. Dzendzelivskyi Yo. O. (1958) Linhvistychnyi atlas ukrainskykh narodnykh hovoriv Zakarpatskoi oblasti URSR (Leksyka) [Linguistic Atlas of Ukrainian Dialects of the Transcarpathian Region of the Ukrainian SSR (Vocabulary)]. Ch. 1. Uzhhorod [in Ukrainian].

8. Istoriia ukrainskoi movy. Morfolohiia [History of the Ukrainian Language. Morphology]: monohrafiia (1978) / S.P. Bevzenko, A.P. Hryshchenko, T.V. Lukinova, V.V. Nimchuk, V.M. Rusanivskyi, S.P. Samiilenko. Kyiv: Naukova dumka. 539 s. [in Ukrainian].

9. Nimchuk V.V. (2004) Zakarpatskyi hovir [Transcarpathian Dialect]. *Ukrainska mova*: entsyklopediia / NAN Ukrainy, In-t movoznav. im. O. O. Potebni, In-t ukr. movy; redkol.: V.M. Rusanivskyi [ta in.]. Vyd. 2-he, vypr. i dopov. Kyiv: Vyd-vo «Ukrainska entsyklopediia» im. M.P. Bazhana. S. 189–191 [in Ukrainian].

10. Nimchuk V. (2015) Prychynky do zakarpatskoho dialektohenezu [Reasons for Transcarpathian Dialectogenesis]. *Ukrainskyi hlotohenez*. Materialy Mizhnarodnoi naukovoi konferentsii (1). Zhytomyr: Polissia, S. 19–37 [in Ukrainian].

11. Nimchuk V.V. (1955) Sposterezhennia nad slovotvorom imennyka v hovirtsi sela Dovhe, Irshavskoho raionu (Sufiksatsiia) [Observations on the Word Formation of the Noun in the Dialect of the Village of Dovge of the Irshava District (Suffixation)]. *Naukovi zapysky Uzhhorodskoho derzhavnoho universytetu*. Tom XIV. Dialektolohichnyi zbirnyk. Vydavnytstvo Lvivskoho universytetu im. I. Franka. S. 169–192 [in Ukrainian].

12. Pankevych I. (1938) Ukrainski hovory Pidkarpatskoi Rusy i sumezhnykh oblastei [Ukrainian Dialects of Subcarpathian Rus and Neighboring Regions]. Z prylozhenniam 5 dialektolohichnykh map. Ch. I: Zvuchnia i morfolohiia. Praha. 549 s. [in Ukrainian].

13. Riabets L. (1997) Do pytannia opysu slovozminy imennyka v hovirtsi [To the Question of Describing the Inflection of a Noun in Speech]. *Ukrainskyi dialektolohichnyi zbirnyk*: Knyha 3. Pamiati Tetiany Nazarovoi. Kyiv: Dovira. S. 64–65 [in Ukrainian].

14. Siusko M.I. (1965) Vidminiuvannia imennykiv serednoho rodu z osnovoiu na pryholosnyi u hovorakh Zakarpattia [Declension of Nouns of Middle Origin from Basic to Consonant in Transcarpathian Dialects]. XII respublikanska dialektolohichna narada. Tezy dopovidei. Kyiv. S. 72–74 [in Ukrainian].

15. Siusko M.I. (1965) Zberezhennia arkhaichnykh zalyshkiv ta slidy analohii v imennykakh zhinochoho rodu kolyshnikh ъv-osnov u zakarpatskykh hovorakh [Preservation of Archaic Remains and Traces of Analogies in Feminine Nouns of Former в-stems in Transcarpathian Dialects]. *Tezy dopovidei i povidomlennia do II-yi naukovoi konferentsii aspirantiv. Uzhhorod*. S. 35–41 [in Ukrainian].

16. Siusko M.I. (1971) Imennyky nazyvnoho vidminka mnozhyny na ***-ove*** v zakarpatskykh hovorakh [Nominative Plural Nouns in *-ove* in Transcarpathian Dialects]. *Pratsi XII respublikanskoi narady*. Kyiv: Naukova dumka. S. 194–204 [in Ukrainian].

17. Siusko M.I. (1967) Rodovyi vidminok odnyny imennykiv cholovichoho rodu v hovorakh Zakarpatskoi oblasti [The Genitive Case of One Masculine Noun in the Dialects of the Transcarpathian Region]. *Materialy XII naukovoi konferentsii Uzhhorodskoho derzhavnoho universytetu*: Seriia filolohii. Kyiv: Vydavnytstvo Kyivskoho universytetu. S. 139–142 [in Ukrainian].

VASYL NIMCHUK'S HANDWRITTEN INDEX CARD AS A SOURCE FOR THE STUDY OF WORD CHANGE OF NOUNS IN SPOKEN SPEECH

Abstract. The article describes the peculiarities of noun inflection in the dialect of Dovhe village of Transkarpathia based on the materials of the handwritten file of Professor Vasyl Nimchuk. On the basis of the prepared for publication, systematized and analyzed part of the materials of the manuscript file, the word change models of nouns in the native dialect of the scientist are presented. The manuscript materials presented in the article are published for the first time (with the exception of a few examples that have been published in articles earlier).

It is known that Vasyl Nimchuk worked on compiling a card index for the future dictionary of the dialect of his native village. The materials contained in the card index are long-term records of unique lexical and phraseological dialect material that represents the identity of the Dovhe village dialect in the context of the Transcarpathian dialect and other Ukrainian dialects. The materials of the card index contain not only dialect lexical items, some of which have been archaized in the dialect, a significant number of phrases and paraphrases, regional onomastic material, but also numerous records of case paradigms of nouns. The card index shows the scholar's attention to all levels of the dialect language system, in particular to specific morphological phenomena, as evidenced by numerous notes, underlined archaic forms of parts of speech, historical comments (brief and detailed) on noun forms, examples of dialectal and interlingual parallels, as well as noun declension paradigms in dialectal speech, which preserves the effects of noun inflection of ancient noun bases. The researcher's notes record the archaic forms of declension of masculine, feminine, neuter, and pluralia tantum nouns preserved in colloquial speech.

The types of noun inflection in the dialect of Dovhe village were identified as a result of the analysis of texts of various sizes, which are usually illustrations to the dialect vocabulary. The article presents the peculiarities of nouns' word change on the principle of genitive differentiation; within each genus, the paradigms of noun declension in the singular and plural are analyzed.

The presented material makes it possible to trace the reflexes of ancient case forms, to find out the dynamics of noun word change in dialectal speech.

Keywords: dialectal word change, noun word change, Transcarpathian dialect, Vasyl Nimchuk, handwritten file.

© Галас А., 2024

Алла Галас – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; alla.halas@uzhnu.edu.ua; https://orcid.org/0000–0002–9867–4614

Alla Halas – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department of Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; alla.halas@uzhnu.edu.ua; https://orcid.org/0000–0002–9867–4614